

GRÓF MIKES KELEMEN (1820–1849)

gróf Mikes Kelemen

Gróf Mikes Kelemen, a Háromszékhez tartozó Zabolán született 1820. december 3-án. Szüleinek, gr. Mikes Mihálynak és br. Orbán Klárának két fiúgyermeke született: Kelemen és Benedek.⁹¹

---

⁹¹ Nagy, VII. 473–474.; Pálmay, 1901. 305-307. Gróf Mikes Kelemen életéről monográfia eddig nem született. Pozsony Ferenc róla készített életrajza az 1998. évi, sepsiszentgyörgyi EME-vándorgyűlés anyagaival jelent meg. (Lásd: Pozsony, 1999, 69–72.)

A gyermek- és ifjúkor

Gr. Mikes Kelemen gyermekkoráról, neveltetéséről a források hiányában nagyon keveset tudunk, az azonban feltételezhető, hogy az nem tért el a korszak erdélyi arisztokratáinak életvitelétől. Túl sok gyermekkori otthoni élménye azonban nem maradhatott, mivel a szülei katonai pályára szánták és 12 éves korában beírták a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémiára. Az intézmény a Habsburg Birodalom elit tisztképző felsőoktatási intézménye volt. A Theresianum Katonai Akadémiát, más néven Bécsújhelyi Katonai Akadémiát vagy Mária Terézia Katonai Akadémiát (németül: „Theresianische Militärakademie”) 1751. december 14-én Mária Terézia alapította. Az akadémia főépülete a bécsújhelyi várban található. A Theresianum Katonai Akadémia volt a világ első katonai akadémia-ja, a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia tisztjeit képez-

G r u n d b u c h					
Heft		46	Seite		471
<i>Manassis G. J. Mihis</i>					
Geburts-	Ort	<i>Spabola</i>	Geburts-Jahr	1820	
	Herrschaft	<i>Sich</i>	Religion	<i>Katholisch</i>	
	Kreis oder Comitat	<i>Sich</i>	Stand	<i>Leib.</i>	
	Land	<i>Siebenbürgen</i>	Profession	<i>und Officier in der Kaiserl. u. Königl. Armee</i>	
Aufge- nommen	am	<i>20 Jänner 1837 Kaiser Ferdinand I. Theresianische Militärakademie</i>			
	als	<i>unvollständiger Lieutenant d. 1. Compagnie des Grenadiers 1. Bataillon des Kaiserl. u. Königl. Armee</i>			
N a c h g e f o l g t e					
Charge	Veränderung	im Jahre	am	Beschreibung	
<i>Leibknecht</i>	<i>Leibknecht</i>	1837	16.	<i>Detache zum 1. Bataillon Grenadiers</i>	
	<i>Leibknecht</i>	1837	16.	<i>Detache zum 1. Bataillon Grenadiers</i>	
	<i>Leibknecht</i>	1841	15.	<i>Detache zum 1. Bataillon Grenadiers</i>	

Gróf Mikes Kelemen huszárhadnagy anyakönyvi lapja

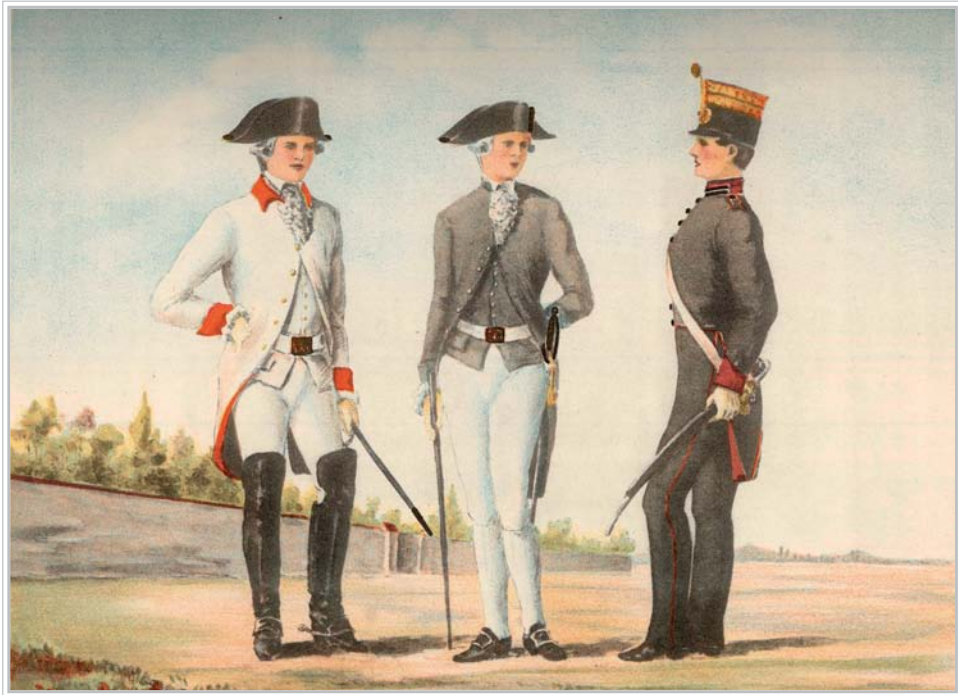
A bécsújhelyi Mária Terézia katonai akadémia

ték ahol 1918-ig. Az akadémia által nyújtott képzés eredetileg tizenegy éves volt, amit csak fokozatosan csökkentettek három éves képzésre. Gr. Mikes Kelemen 1832. szeptember 6-tól 1836. augusztus 15-ig volt a Katonai Akadémia kadétja.

A magyar és erdélyi fő- és középneemesi rétegek képviselői a XIX. század elejétől nagy számban jelentkeztek a hadseregbe, mivel a feudális gazdálkodás kialakuló válsága folytán birtokaik már nem, vagy csak részben biztosították megélhetésüket. Elhatározásuk döntő oka – a nemesi életforma katonai hagyományai mellett – gazdasági jellegű volt, a megélhetést keresték a hadseregben. Ám tömeges belépésük erősen felduzzasztotta a tisztikar számát.

Gr. Mikes Kelemen tanulmányai befejezése után a 3. Ferdinánd Miksa könynyűlovas ezredhez nevezték ki hadnagyi rendfokozatban, ahol nyolc hónapot és huszonegy napot szolgált. 1837-ben áthelyezték a 4. (Sándor trónörökös nevét viselő) huszárezredhez.⁹²

⁹² Johann Svoboda: *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung bis auf unsere Tage*. 1–3. Wien, 1894–1897. A hivatkozott rész: 2. k. 37.; Bona, 2000. 10.; Kriegsarchiv, Qualifications-Listen. 4. Husaren Regiment.; Kriegsarchiv, Grundbuchblätter; 4. Hussaren-Regiment. Abgang Klasse I. 1841–1850. Heft 6, Seite 71. A forrást Hermann Róbert bocsátotta a rendelkezésemre. Segítségéért itt szeretnék köszönetet mondani.

Mária Terézia katonai akadémia kadétjai

A császári hadsereg két haderőnemből állt: a szárazföldi hadseregből és a haditengerészetből. A szárazföldi hadsereg három fegyvernemből állt: gyalogság, lovasság és a tüzérség. A lovasság könnyű-és nehézlovasságra tagolódt. A könnyűlovasságnak három csapatneme volt, amelyből az egyik, a huszárság 12 ezredből állt és teljesen magyarországi kiegészítésű volt. A dzsidások (más néven ulánusok) négy ezredét Galíciából, míg a könnyűlovasok (svalizserek) hét ezredét a birodalom minden területéből egészítették ki. A könnyűlovasság feladata a felderítés, rajtaütés, előőrsi szolgálat és a portyázás, illetve az ellenséges felderítés megakadályozása volt. A huszárezredek nyolc századból álltak, melyekből két század képezett egy osztályt. Az osztályokat vezénylőjükéről ezredesi, alezredesi, 1. őrnagyi és 2. őrnagyi osztálynak nevezték.

A 4. Sándor orosz trónörökös nevét viselő huszárezredet 1734-ben alapították, egy ideig a legvitézebb huszár, br. Simonyi József volt a parancsnoka. Az alakulat 1823-óta Galíciában állomásozott, törzsállomása Tarnopolban volt. Tisztikarának jelentékeny része magyar származású volt. Az ezred tisztikarához

tartozott a későbbi 1848-as tisztek közül Fackh József honvédtábornok, Poeltenberg Ernő tábornok, aradi vértanú sógora, Forster Antal nemzetőr alezredes, Schweidel József tábornok, aradi vértanú és Forster Ernő nemzetőr őrnagy. A magyar honosok száma megközelítette az 50 %-ot.

Az ezred szolgálata nem volt könnyű, mivel Galícia a lengyel mozgalmak miatt forrongó területnek számított. Ugyanakkor a helyőrségi szolgálat unalmas volt, csak az esetleges állomásváltások hoztak egy kis változatosságot. 1837-ben a huszárok az orosz területeken kitört pestisjárvány miatt kordont vontak a határon. 1838 júliusában a czortkóvi kerület parasztjai keltek fel földesuraik ellen, mire a főhadparancsnokság Tarnopol környékén vonta össze az ezred két osztályát. 1839 őszén előbb Lemberg (Lwów) környéki nagygyakorlaton, majd a Grodek környéki három lovasezred által végrehajtott gyakorlaton vett részt az alakulat.⁹³

Gr. Mikes Kelemen összesen három év, nyolc hónapot és huszonegy napot volt katona. A 4. huszárezrednél két évet, tizenegy hónapot és huszonöt napot szolgált. Tiszti jellemzése szerint harctéri tapasztalatokkal nem rendelkezett, egészségi állapota beteges volt, ellenben kedélye vidám. Gyakorlatias gondolkodású és terhelhető volt. A polgári tudományok közül a földrajzban szerzett jártasságot, a magyar mellett még a német nyelvet beszélte. Hajlamos volt a költekezésre, ugyanakkor a szerencsejátékokat kerülte. Legnagyobb hibájának azt tartották, hogy a feladata végrehajtására állandóan ösztönözni kellett. Előlép-

Könnyűlovas (svalizsér) a 19. század közepén

⁹³ Hermann Róbert: *Mindig az elsők között. Pöltenberg Ernő a szabadságharc tábornoka.* (Historia militaris. 1.) Sorozatszerkesztő: Veszprémy László. Bp, 1997. 8–10.

tetésre csak a hibáinak kijavítása után javasolták.⁹⁴ Gr. Mikes Kelemen 1841-ben végleg kilépett a császári hadsereg kötelékéből. Döntésének pontos okait nem ismerjük, azonban a jellemzése alapján feltételezhető, hogy a fiatal tisztek számára általánosan jelentkező problémák válthatták ki a lépését. A birodalom 1815 óta nagyobb háborút nem vívott, ennek következtében a hadsereg költségvetését megnyirbálták. A kezdő tisztek fizetése sok esetben még a szűkösség megélhetését is alig fedezte, ugyanakkor a „békehelyőrségi” szolgálatban előmeneteli lehetőség alig adódott. A kilépett tisztek vagy gazdálkodtak birtokaikon és bekapcsolódtak a helyi politizálásba, vagy az állami és vármegyei közigazgatásban vállaltak hivatalt.

A hadseregből történő kilépése után Mikes hazatért Erdélybe és a birtokán gazdálkodott. A liberális főnemesség képviselőjeként kapcsolódott be a megyei és országos politikai életbe. A kortárs Teleki Sándor jellemzése szerint Mikes „Kendeffy Ádám és Wesselényi Miklós iskolájából került ki, mely iskolának jellege volt: a férfiaság, hazaszeretet, bátorság és jellem.” 1844-ben házasságot kötött Mikó Róza grófnővel. 1848 márciusában Kolozs, Alsó-Fehér megye gyűlésein követelte a reformokat és a Magyarországgal való unió kimondása érdekében az országgyűlés összehívását. Március 30-án Alsó-Fehér megye gyűlése egy küldöttséget menesztett gr. Teleki József kormányzóhoz, hogy az unió kimondása érdekében országgyűlést hívjon össze. A delegációnak Zeyk József, br. Splényi Mihály mellett Mikes is tagja volt. Részt vett Kolozs megye április 3-án tartott gyűlésén, ahol liberális programot fogadtak el. Tevékeny szerepet vállalt a kolozsvári nemzetőrség szervezésében, amelynek parancsnoka nagybátyja, gr. Mikes János lett ezredesi rangban. Ő nemzetőr századosként a lovas század parancsnokságát vállalta el, ettől a beosztásától azonban rövidesen megvált és helyét testvére, gr. Mikes Benedek töltötte be.⁹⁵

⁹⁴ Kriegsarchiv, Qualifications-Listen. 4. Husaren Regiment.

⁹⁵ Bona, 2000. 11.; *Teleki Sándor emlékezései*. Válogatta, sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta: Görög Livia. (Magyar Századok.) Budapest, 1958. 135. (A továbbiakban: Teleki, 1958.); Pálmay, 1901. 307; Szilágyi Farkas: *Alsó-Fehér vármegye 1848–49-ben*. Nagyenyed, 1898. 19. (A továbbiakban: Szilágyi, 1898.); Egyed Ákos: *Erdély 1848–1849. I–II. Csíkszereda, 1998–1999*. A hivatkozott rész: I. 57. (A továbbiakban: Egyed, 1998–1999); MNL OL F.37. 1848: 2104. Gr. Mikes János levele a főbíróhoz. Kolozsvár, 1848. július 23., Melllette: Groisz Gusztáv főbíró jelentése a főkormányshékhöz. Kolozsvár, 1848. augusztus 1.; A forrást kivonatossan ismerteti: Jakab, 1880. 243–244.; Egyed, 2001. 150–152.

A kolozsvári önkéntes lovasság szervezője

1848. július 11-én gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely egy önkéntes lovas csapat alakítására szólította fel Erdély lakóit.⁹⁶ A szervezők „nyílt karokkal” vártak mindenkit, aki hajlandó volt lovas katonaként szolgálni. Mikes és Bethlen még két hétig kívántak Kolozsváron maradni, és ez alatt a remélt egy századnyi létszámot elérni, ezután pedig oda indultak harcolni, ahol a hazának arra szüksége van.⁹⁷ A belépőknek le kellett tenni a katonai esküt a királyra és a magyar alkotmányra, innentől kezdődött a kiképzés első fázisa, a lótartás elsajátítása, és ettől kezdve kaptak az újoncok napidíjat. Mikes és Bethlen – két közismert liberális főrend, akik egymással „benső barátságban éltek” – fellépésükkel Jakab Elek visszaemlékezése szerint „bűbájos hatással egyszerre lángra gyújtották a szíveket.”⁹⁸ Koós Ferenc egykori Mátyás-huszár így emlékezett parancsnokairól: „Órnagyunk gr. Mikes Kelemen volt. Gr. Bethlen G. híres lovas volt, gr. Mikes is jól megülte a lovat; igen szép arcú és termetű férfi, ”⁹⁹

Már a szervezés kezdeti szakaszában is komoly problémát jelentett, hogy nem minden belépő rendelkezett saját hátsóval és lószerszámmal, így gondoskodni kellett ezek beszerzéséről. Ezen dolgot azonban nagyban megkönnyítette, hogy az erdélyi arisztokraták jó ménesekkel rendelkeztek, és kiváló lovak felajánlásával segítettek a vállalkozás sikerét, mert számukra Mikes és Bethlen neve megfelelő garancia volt.¹⁰⁰

⁹⁶ A felhívást közli: *Kolozsvári Híradó*. 26. sz. 1848. július 14. Egy részét idézi: Jakab, 1880. 310–311. Az ilyen jellegű felhívás nem volt rendkívüli Erdélyben. A négy önkéntes honvédszázalaj szervezése például gr. Bethlen Olivérnek szintén a *Kolozsvári Híradó*ban megjelent kiáltványára indult meg, aki a hónap közepéig mintegy 140 újoncot gyűjtött össze Kolozsváron, megteremtve ezzel a 11. honvédszázalaj alapjait. (Süli, 2011. 112.)

⁹⁷ A szervezők megfogalmazása szerint: „legyen a mi kis seregünk egyik kis része a mostan alakuló hatalmas magyar hadseregnek.” (*Kolozsvári Híradó*. 26. sz. 1848. július 14.); Az alakulatot kezdetben kolozsvári önkéntes lovasságnak, majd Hunyadi- és Mátyás-huszároknak nevezték. A köznyelvben azonban elterjedt a Kossuth-huszár megnevezés is, utalva arra, hogy augusztusban Berenczy László az alakulatot Kossuth Lajos pénzügyminiszter megbízásából szervezte.

⁹⁸ Jakab, 1880. 308–311.; Czetz, 1850. 374–375. és 377–378.; Az esküt sokan a helyi Biasini-szálloda egyik szobájában tették le. (Imreh, 2003. 38.)

⁹⁹ Koós Ferenc: *Életem és emlékeim. 1828–1890*. I. Brassó, 1890. 179. (A továbbiakban: Koós, 1890.)

¹⁰⁰ Például gr. Béli Ferenc Doboka-megyei főispán a csapat számára négy hátsóval és 60 székér szénát ajándékozott. Példáját Doboka megyében többen is követték. (*Kolozsvári Híradó*. 29. sz. 1848. július 20.; Jakab, 1880. 311.) Gr. Teleki Domokos az erdélyi arisztokratákat lovak felajánlására szólította fel, ő maga pedig három teljesen felszerelt lovat ajánlott fel. (*Kolozsvári Híradó*. 12. sz. 1848. június 20.)

Így az alapítók már július 12-én kiáltvány bocsátottak ki az országrész lakóihoz, amelyben a szabad lovas csapat részére lovak adományozására szólítottak fel.¹⁰¹

Mikes és Bethlen terveiről br. Vay Miklós királyi biztos – teljes pártfogása mellett – július 19-én értesítette gr. Batthyány Lajos miniszterelnököt, akinek nevében Mészáros Lázár hadügyminiszter július 24-én kelt válaszában már konkrét intézkedéseket foganatosított.¹⁰² A magyar kormányzat, amely az anyaországban, a kezdetekben pénzhiány miatt elzárkózott a „lovas honvédcsapatok” szervezésétől, most egy kicsit engedékenyebbnek bizonyult.¹⁰³ A kormány tehát a lovascsapat ügyét pártolta, de figyelmeztet-

Gróf Bethlen Gergely

te a királyi biztost, hogy a szervezés minél kevesebbe kerüljön. A hadügyminiszter javasolta, hogy a nyeregszerszámot polgári felajánlásokból szerezzék be, és csak a hiányt pótolják a katonai készletekből. A felajánlott lószerszámokat „békés időkben” vissza kell majd jutatni eredeti tulajdonosaiknak. Kifejezetten tiltották viszont az alakuló honvédzászlóaljokból való átlépést. Bár erre külön nem intézkedtek, a csapat fegyverzetét a gyulafehérvári raktárból kívánták biztosítani, míg az ételmezésük költségeit, illetve a zsoldjaik kifizetéseit a kormányzat vállalta.¹⁰⁴ Végül ezen alakulat szervezésével is megbízták Dobay Károly ezredest¹⁰⁵, aki a

¹⁰¹ „Tisztelt barátunk és honfitársunk megszólítással!” Téves dátummal közli: Kővári, 1861/a. 77–78.

¹⁰² Urbán, 1999. II. 964.

¹⁰³ Urbán, 1973. 245. A Hajdú-kerület, Bihar és Szabolcs megyék nagy lovas tradíciókkal rendelkező lakosai kívántak elsősorban „lovas honvédeként” szolgálni.

¹⁰⁴ A miniszterelnök Vay királyi biztoshoz írt válaszelevelét közli: *Kolozsvári Híradó*. 36. sz. 1848. augusztus 1. Mellette Mikes és Bethlen felhívása: Az önkéntesek jelenjenek meg Kolozsváron a cukorgyárnál.

¹⁰⁵ Bona, 2000. 307–308.

helyi sajtóban szózatot bocsátott ki a szabad lovas csapat népszerűsítésére.¹⁰⁶ A felhívásnak olyan átütő sikere lett, hogy sokan át akartak ide lépni az éppen ekkor szerveződő honvédszászlóaljaktól, de ezt Vay királyi biztos külön rendelkezésben tiltotta meg.¹⁰⁷

Az első eredmények biztatóak voltak, mert a csapat létszáma július végén már meghaladta a 70 főt, igaz csak 49 lóval rendelkeztek.¹⁰⁸ A szervezők sürgették a királyi biztost, hogy ösztönözze a fegyver, egyenruha, nyeregszerszám kiutalását, illetve a zsold fizetését. Ismételten kérték, hogy bocsásson ki rendeletet a törvényhatóságokhoz a lovak felajánlása tárgyában.¹⁰⁹ A törvényhatóságok területén a lovak begyűjtését és betanítását néhány esetben a toborzást végző katonai szervek is segítették.¹¹⁰

A felajánlott lovakat Michael Graeser vezérőrnagy, kolozsvári dandárparancsnok felügyelte, aki ezek gondozására egy tizedest és két közlegényt vezényelt ki a sorkatonaság állományából. Augusztusban a felajánlott lovakat tehát beosztották a lovassághoz és a szerveződő honvédtüzérséghez, az alkalmatlanokat pedig – Graeser vezérőrnagy beleegyezésével – értékesítették. Az ebből befolyt összeget, illetve az ifj. Kemény István¹¹¹ főispán által gyűjtött 1084 forintot és a magánszemélyek által felajánlott adományokat a csapat felszerelésére fordították. A felajánlott lovak száma szeptember első felében már meghaladta a 160-at.¹¹²

Dobay ezredes a királyi biztos rendeletére augusztus elején összeírta a szabad lovas csapat (egy század) részére igényelhető fegyver és felszerelési cikkeket Gyulaféheváron,¹¹³ ezek kiutalása azonban nehézkesen történt.¹¹⁴ A csapat felügyelését Vay királyi biztos útmutatásai alapján a gubernium koordinálta.¹¹⁵ A miniszterelnök augusztus 21-én újabb átiratában sürgette Mészáros hadügy-

¹⁰⁶ Urbán. 1999, II. 964.; Jakab, 1880. 312.

¹⁰⁷ *Ellenőr.* 51. sz. 1848. augusztus 1.

¹⁰⁸ A hivatalos létszámkimutatás szerint a csapat létszáma augusztus 8-án 40 fő, augusztus 16-án 71 fő volt. (ONHT, 3173/Nő.)

¹⁰⁹ MNL OL H.113.1848: 317. Gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely levele. Kolozsvár. 1848. július 27. A királyi biztos átiratára gr. Mikó Imre kijelentette, hogy a kérdéses rendeletet már július 15-én kibocsátotta az összes törvényhatóságához. (MNL OL H.113. 1848: 413. Gr. Mikó Imre levele. Kolozsvár. 1848. július 31.) Ennek hatására Alsó-Fehér megye lakossága például 33 lovat ajánlott fel. (*Kolozsvári Híradó.* 1848. 41. és 50. számok.)

¹¹⁰ Pl. Alsó-Fehér megyében Szuini Pál székely huszár százados. (Szilágyi, 1898. 85.)

¹¹¹ Alsó-Fehér vármegye főispánja.

¹¹² MNL OL F.37. 1848: 2439. Bethlen Gergely levele. Kolozsvár, 1848. szeptember 11.

¹¹³ MNL OL H.113.1848: 435. Dobay ezredes levele. Kolozsvár. 1848. augusztus 4.

¹¹⁴ ONHT 3144/nő.

¹¹⁵ ONHT 2732/Nő. Dobay ezredes a miniszterelnöknek. Kolozsvár, 1848. augusztus 10.

minisztert, hogy Gyulafehérvárról azonnal adjanak át egy század huszár számára szükséges nyeregszerszámot, kardot és pisztolyt, ellenben a karabélyt nem tartotta szükségesnek.¹¹⁶ A sürgetés nyomán szeptemberben mintegy 60 fő részére adtak át nyeregfelszerelést, kardokat, 150 db karabélyt és pisztolyokat a katonai készletekből. A szállítmányt megerősített fedezettel kellett Kolozsvárra hozni, mert elterjedt az az álhír, hogy a román felkelők útközben le akarják azt foglalni. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a Mátyás-huszároknak nem voltak karabélyai, pedig az a lovasság egyik alap lőfegyvere volt. Annak ellenére sem, hogy az osztály kezelésében még november elején is jelentős számú kovás karabély volt, melyeket végül Vay királyi biztos rendeletére az erdélyi nemzetőrségeknek adtak át. Gr. Mikes Kelemen ezredes indoklása szerint nincs felsőbb rendelkezés, hogy a Mátyás-huszároknak a kardon és két pisztolyon kívül karabélyuk is legyen.¹¹⁷

Noha augusztusban a felszerelés csak hiányosan állt rendelkezésre, a kiképzést meg kellett kezdeni. A lovas önkéntesek szállása Kolozsváron, a Külmagyar utcában, a Cukorgyárban volt¹¹⁸, amelynek istállója 152 ló befogadására volt alkalmas, tehát nagyjából megfelelt egy század igényeinek. A leendő huszások tehát itt laktak, míg Mikes és Bethlen, valamint a tisztek egy része a városban.¹¹⁹ Szalai Elek Küküllő-megyei gazdatiszt, aki az összes pénzén egy lovat vásárolt, már július első felében Kolozsvárra érkezett, és beállt önkéntes lovnak. Amikor a Cukorgyárhoz érkezett, már harminc újonc volt ott, köztük Jakab Elek, Kővári László, a későbbi híres történetírók, Szerdahelyi Kálmán színész¹²⁰, de a többség mágnás ifjú. Jakab Elek visszaemlékezése szerint a felvétele az alábbi jelenet szerint történt: „Isten hozott – mondta Mikes, – örömmel láttunk sorainkban. Fiuk! – szolt a környezetéhez – ma jó napunk van; örvendjete. Már van, a ki megírja a históriánkat, ha ugyan valami abba valót és megírásra érdekest majd viszünk

¹¹⁶ Urbán, 1999. II. 1110–1111.; Dobay augusztus végén a növekvő létszám miatt már 120 fő részére igényelt fegyvert és felszerelést. (MNL OL H. 113. 1848: 722. 1848. augusztus 24.)

¹¹⁷ Szalai Elek visszaemlékezései 1848–49-re. Közli: Lenkefi Ferenc. *HK*. 1993/1. 145–173. 150. (A továbbiakban: Szalai, 1993.); A Gyulafehérvárról kiutalt 150 db karabélyon kívül még az október végén lefegyverzett egy század Max-svalizsér karabélyai voltak az osztály birtokában, Bíró Lajos főhadnagy kezelésében. (MNL OL H.113. 1848: 2062.); MNL OL H.113. 1848: 2062.

¹¹⁸ A cukorgyár –1837-ben a Cukorgyár Társulat létesítette, de cukrot itt nem állítok elő – nagy telke miatt sok ember befogadására volt képes.

¹¹⁹ Jakab, 1880. 311. és 331.

¹²⁰ Bona, 1998. III. 266.

végbe.”¹²¹ Akinek csak módja volt, „saját költségén csináltatott magának uniformist...” Később számos guberniumi és megyei tisztviselő, kereskedő, kézműves és földműves is csatlakozott a századhoz, ahol kizárólag a magyar elem dominált.¹²² A szervezők és az állomány között szoros és bensőséges kapcsolat alakult ki. Erről Szalai Elek így emlékezett: „A piacon járva valami gyönyörű görögdinnyéket láttam, megvettem három gyönyörű példányt, fiákerbe tettem, levittem Julcsához. Itt kívánom megjegyezni, hogy Julcsa egy igen szelíd becsületes leány volt, anyja vendéglősné a Cukorgyárhoz közeli utcaszegleten, s így ragadott e név reá. E nap éppen jártatni mentünk tudtam, hogy ilyenkor rendszeren Julcsánál szoktak vacsorálni a tiszttek, s többen. Este későn jöttem haza a lovaglásból, már sötét volt, azonnal fel Julcsához vacsorára. Gr. Mikes Kelemen, gr. Bethlen Gergely az asztalfőn ültek s így tovább, én az asztal végén. Vacsora közben kezemet mellemre teszem, ahol tárcám szokott állani. Zavarba jövök, amit Mikes észrevesz mivel felkeltem, bocsánatot kértem, hogy az asztalt elhagyhassam. Kérdezi mi baj, mondom elvesztettem tárcámat. Mi lehetett tartalma, mondom vagy százharminc forint. Azonnal megyek a Cukorgyárba, ahol lovamról leszállottam, s ott megtaláltam tárcámat. Visszajövet, rögtön észrevette Mikes. Kérdezi megtalálta, meg mondtam, adja ide, kéri a tárcámat, aminek megszámlálva százharminchétf forintot talált. Visszaadta a tárcámat, s vigyázzon tárcájára, mert egy huszárnak kár lenne ennyi pénzt elveszteni. Ekkor megszólította Julcsát és az asztalon lévő üvegeket borral megtöltette saját kontójára örömebe. Vacsora után felhozták a pompás görögdinnyét, ami éppen rendelve nem volt, erre kérdezte gróf Mikes, hát mi ez Julcsa, ezt ki rendelte, Julcsa: nem tudom, hogy nevezzem, nem tudom a keresőnek, vagy megtalálónak (köszönhető-e)”¹²³

A kolozsvári szabók, cipészek, szíjgyártók az önkéntes lovasok számára mérésékelt díj ellenében készítették el az egyenruhát és a nyeregszerszámot, míg a kereskedők az ehhez szükséges anyagot jelképes áron biztosították.¹²⁴ Az ezred egyenruhája egyébként sötét színű volt, piros csákóval és piros színű gombokkal.¹²⁵ Erről az egykori Mátyás-huszárról, Jakab Elek így emlékezett: „Egyenruhájok:

¹²¹ Jakab, 1880. 320.

¹²² Imreh, 2003. 44. Az idegen hangzású neveket sok esetben magyarosították.

¹²³ Szalai, 1993. 152.

¹²⁴ Jakab, 1880. 327.

¹²⁵ Kedves Gyula: *A szabadságharc huszárai*. Bp, 1992. 38. (A továbbiakban: Kedves, 1992.); Barczy Zoltán – Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege*. Bp, 1986. 131. (A továbbiakban: Barczy–Somogyi, 1986.)

vörös csákó gazdag vitézkötéssel s fekete lófark bokkrétával, világos szürke posztó magyarka, makkos gombbal, vörös zsinórkötéssel, pantalon nadrág hasonló zsinórral; fegyverzetök: gyöngén meggörbedt kard és pisztoly....”¹²⁶ Csak a csákókat kapták készen, amelyekhez Marosvásárhelyen készítettek rózsát. Ebből azonban nem jutott mindenkinek, így sokan csak piros színű sapkát viseltek. A szabóktól megrendelt egyenruhák augusztus végén készültek el, így az újoncok már elmondhatták magukról, hogy „tényleg magyar huszárok vagyunk”.¹²⁷

A szerveződő osztály részére még augusztus 4-én egy őrnagy kinevezését ígérte a hadügyminiszter. Augusztus 23-án a honvédszászlóaljakat szervező Dobay ezredes kérte az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól Mikes Kelemen főszázadosi, Bethlen Gergely alszázadosi és Bíró Lajos főhadnagyi kinevezését.¹²⁸ A századok tisztikara szeptember közepén az alábbiak szerint alakult:

osztályparancsnok: gr. Mikes Kelemen őrnagy.

1. század: gr. Bethlen Gergely kapitány, parancsnok.

– Kovács János főhadnagy¹²⁹

– Bíró Lajos főhadnagy¹³⁰

– Macskási Antal hadnagy

2. század: Makray László kapitány¹³¹, parancsnok.

– Komáromi György¹³² főhadnagy.¹³³

Az osztály állománya november közepén 300-ra nőtt,¹³⁴ elérve ezzel a rendszeresített létszámot.

¹²⁶ Jakab, 1880. 384. Idézi: Barczy–Somogyi, 1986. 129. vö: Koós, 1890. 178.; Dercsényi László visszaemlékezése. Dobák Géza magángyűjteménye. Budapest. 1. ív. (A továbbiakban: Dercsényi László)

¹²⁷ Dercsényi László, 2. ív.

¹²⁸ MNL OL H.113. 1848: 494.; ONHT 3144/Nő.

¹²⁹ Bona, 2008. I. 589–590.

¹³⁰ Uo. 120.

¹³¹ Bona, 2000. 492.

¹³² Bona, 2008. I. 569. Komáromi először a székelyföldi osztályok egyikénél kívánt szolgálni, áthelyezését azonban Berzenczey, aki fő szempontnak a „katonai jártasságot és népszerűséget” tartotta, nem támogatta, így az illető a kolozsvári osztályhoz került. (MNL OL H.113. 1848: 973. Berzenczey levele. Marosvásárhely. 1848. szeptember 5.)

¹³³ MNL OL H.113. 1848: 1290. Más forrásból közli: Peter Moldovan: Önkéntes lovasezred szervezése Erdélyben. „Kossuth-„vagy „Mátyás-huszárok” 1848. őszén. in.: „*Hadi történet kútfeje minden hadtudománynak.*” *Tanulmányok Ács Tibor tiszteletére.* Szerk.: Szabó János. Közreműködő: Hausner Gábor. Bp. 2007. 175–190. A hivatkozott rész: 189–190.

¹³⁴ MNL OL H.113. 1848: 2140. Gr. Karacsay Sándor élelmezési biztos jelentése. Kolozsvár. 1848. november 12.

1848 szeptemberében Berzenczey László marosszéki képviselő – Kossuth Lajos pénzügyminiszter 1848. augusztus 17-én kelt rendelete alapján – egy olyan szabadcsapat alakítására kapott megbízást a székelység köréből, amely egy huszárezredből, egy gyalogos zászlóaljából, tüzérségből és egy kisebb műszaki egységből épült volna fel. Berzenczey a gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely által szervezett egységet integrálni akarta a lovas csapatába. Azonban az egyesülést személyi ellentétek lehetetlenné tették. Berzenczey újoncai részt vettek a marosvásárhelyi zavargásokban, fegyelmük helyreállítására a város gr. Mikes Kelemen őrnagy segítségét kérte, Vay királyi biztostól. Erdélyben Mikest tekintették az alakulat legnagyobb tekintélyű tisztjének, aki hírnevét a kolozsvári osztály megszervezésével alapozta meg. Vay királyi biztos is benne látta azt a személyt, aki képes a székelyföldi osztályoknál rendet teremteni, így őt kívánta az egész ezred parancsnokává kinevezni. Vay pozícióját nagymértékben erősítette, hogy Batthyány miniszterelnök szeptember 23-án felruházta őt a törzstisztek és parancsnokok ideiglenes kinevezési jogával. Vay élve a törvény adta lehetőséggel azonnal kinevezte Mikest az alakulat ideiglenes parancsnokává. Ezt a tényt Mikes két nap múlva hivatalosan is Berzenczey tudomására hozta. Mint a „Királyhágón innen alakulandó önkéntes csapat parancsnoka” kérte a kormánybiztost, hogy a székelyföldi négy osztály állapotjelentését küldje meg számára. E mellett kérte azt is, hogy minden kinevezést közöljenek vele és a rendelkezésre álló pénzt küldjék el számára. A szervezés sikere érdekében azonban együtt kívánt működni Berzenczeyvel. Mikes kinevezésének hírére Berzenczey azonnal visszavonulással fenyegetőzött. Hivatkozott korábbi felhatalmazásaira, melyeket augusztus végén a pénz- és hadügyminisztertől kapott. Kétséget sem hagyott afelől, hogy a szervezést és a csapat irányítását a továbbiakban is a saját kezében kívánja összpontosítani. Berzenczey a Mikes kinevezése miatti panaszát nemcsak a királyi biztoshoz, hanem a hadügyminisztériumhoz is eljuttatta. Szeptember 24-én kelt levelében tájékoztatta a minisztériumot, hogy a szabad lovas csapat szervezését sikerrel folytatja, rövidesen felküldi az általa kinevezésre javasolt tisztek névsorát és a pénzügyi számadásait. Kérte, hogy minden századhoz a székely határőrezredekéből küldjenek tiszteket és altiszteket, az osztályparancsnok őrnagyokat ő már kiválasztotta. Az alakulat parancsnokának továbbra is Forró Elek kapitányt javasolta, aki „nagy becsben áll a székelyek előtt”. Véleménye szerint nagy problémát jelent, hogy gr. Mikes Kelemen őrnagy és kolozsvári osztályparancsnok az egész alakulat fejének képzele magát. Bár ő mélyen tiszteli Mikes hazafiságát,

de álláspontja szerint az őrnagy egy kombinált sereg vezetésére nem alkalmas. Nyíltan kijelentette: „Ily okoknál fogva előre mondhatom, hogy a 4 székely osztály t: i: 8 század semmi esetre sem gr. Mikes Kelemen alá –ki egy lemondott főhadnagyból leve őrnagy – nem veti magát.”¹³⁵

A Berzenczey mellett katonai tanácsadóként tevékenykedő Gál Sándor százados¹³⁶ is kemény hangú levélben hívta fel Mikes figyelmét arra, hogy ő csak őrnagy és csak annak az alakulatnak a parancsnoka, amely élére ki van nevezve, vagyis csak a kolozsvári osztályé.¹³⁷

Álláspontom szerint Mikes joggal tekintette magát az alakulat parancsnokának. Egyrészt szeptember 23-án a parancsnoki kinevezési jogkörrel felruházott Vay királyi biztos őt nevezte ki, másrészt ő volt az alakulat rangidős tisztje.¹³⁸ A császári királyi soralakulatoknál és a honvédalakulatoknál a vezetői jogkört ki-nevezett parancsnok hiányában mindig a rangidős tiszt gyakorolta.

Gr. Mikes Kelemen szerepe Erdély önvédelmi harcában 1848-ban

Szeptemberre az erdélyi belpolitikai helyzet kiéleződött. A szeptember 15–27-i balázsfalvi román nemzeti gyűlés szervezői a román nép nevében fegyverbe szólították a románokat. Prefecturáknak nevezett körzetekre osztották Erdélyt, és ezek mindegyikében egy légiót állítottak fel, élén a prefekttel. A falvak lakosságát egy-egy obsitos katona irányítása mellett képezték ki.¹³⁹ Október elején Puchner főhadparancsnok egész haderejét, mintegy 12 000 főt, a szász városok

¹³⁵ MNL OL H.113. 1848: 1140.; A kinevezés véglegesítését október 28-án kérte Vay a hadügyminisztertől. (MNL OL H.113. 1848: 1744.); Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltáram Budapest. Hadügyminisztérium, általános iratok- H. 75. 1848: 7997.

¹³⁶ Bona, 2000. 158–159.

¹³⁷ MNL OL H.113. 1848: 1132.

¹³⁸ Mikes már szeptember közepétől megerősített őrnagy és osztályparancsnok volt. (Bona, 2000. 517–518.)

¹³⁹ Miskolczi Ambrus: Erdély a forradalomban és szabadságharcban. (1848–1849) In: *Erdély története három kötetben*. III. k. Bp. 1988. 1346–1425. A hivatkozott rész: 1395. (A továbbiakban: Miskolczi, 1988.); Egyed Ákos: *A korszerűsödő és hagyományőrző Erdély*. I–II. Csíkszereda, 1997. A hivatkozott rész: I. k.. 238–240.

körül összpontosította. A magyar kormányzat az önkéntesek és nemzetőrök segítségével próbálta meg a román mozgalmakat megtörni.¹⁴⁰

Ettől az időszaktól kezdve a kolozsvári védsereg a román felkelés miatt állandó készültségben volt. A rendszeres őrzéskorán a Mátyás-huszárok sok menekültet kísérték be a városba,¹⁴¹ egyre sűrűbben összecsapva a román felkelőkkel. Kolozs megye alsó kerületében és a Mezőségen Alexandru Bătrâneau prefektus szervezkedése következtében a közigazgatás lényegében megszűnt, ami a Guberniumot is cselekvésre készítette. Október 11-én a 11. honvédszászlóalj két százada (Alsó Sándor százados) és ötven Mátyás-huszárszázad (Bethlen Gergely kapitány) szállt ki Baré és Katona községekbe a lázadás elfojtására. A felkelőket lefegyverezték, összesen 110 lándzsát, pisztolyokat és egyéb fegyvereket zsákmányoltak. A környező falvakból harangzúgásra összefutó felkelőkkel Bethlen lovasai összecsaptak és nyolc fő életét veszítette. A Bătrâneau mellett elfogott Vasile Simonis prefektet Kolozsvárra kísérték, ahol másnap rögtönítélő bíróság elé kellett állniuk, amelynek ítélete alapján 13-án délelőtt kivégezték őket.¹⁴²

Október 28-án ötven Mátyás-huszárszázadot és kétszáz honvédet (11. honvédszászlóalj) rendeltek ki gr. Karacsay Sándor polgári biztos mellé, hogy a Mezőség falvaiban a fegyvereket beszedje a román felkelőktől.¹⁴³

Fentebb már utaltunk arra, hogy október végén a Kolozsváron állomásozó 3. Ferdinánd Miksa ezredbeli svalizsárszászad¹⁴⁴ – a Puchnertől kapott parancs értelmében – Nagyszebenhez akart vonulni. Ez azt is jelentette egyben, hogy a magyarság önvédelmi harcát nem volt hajlandó támogatni, így felmerült, hogy a századot le kellene fegyverezni, és a zsákmányolt fegyverekkel és nyeregszerzővel a Mátyás-huszárok hiányát csökkenteni. A terv „ötletgazdája” Makray kapitány volt, de tudott róla Mikes őrnagy is, azonban Vay királyi biztost már

¹⁴⁰ A három székely határőrezred kivételével.(Miskolczi, 1988. 1399.)

¹⁴¹ Imreh, 2003. 50–51. és 57. A város határában lévő fogadóhoz fél század honvédet és tizenkét Mátyás-huszárszázadot rendeltek ki őrszolgálatra. (MNL OL H.113. 1848: 1993. Rendelet Cserey Ignác alezredeshez és Kolozs vármegye főispánjához)

¹⁴² Egyed, 1998. I. 184–186.; Kádár József: *Belső-Szolnok és Doboka vármegye története. 1848–49. Dés, 1890. 99–100.* (A továbbiakban: Kádár, 1890.); Szalai, 1993. 151–552.; Imreh, 2003. 46.; Dercsényi Kálmán, 20.; Koós, 1890. 179–180.

¹⁴³ MNL OL H.113. 1848: 1735. Rendelet Cserey Ignác alezredeshez és gr. Mikes Kelemen őrnagyhoz. Kolozsvár. 1848. október 28.

¹⁴⁴ Az ezred 2. őrnagyi osztályának 2. százada. (MNL OL H.113. 1848: 572. Szabó József tartományi biztos levele. Kolozsvár. 1848. augusztus 17.) Október közepén a század viszonya a Mátyás-huszárokkal már annyira megromlott, hogy Baldacci kérte Vay királyi biztost, hogy a svalizsárszászadot vezényelje el a városból. (MNL OL H.113. 1848: 2523.)

nem avatták be.¹⁴⁵ A kolozsvári nemzetőrség, a 11. honvédszászlóalj és a Mátyás-huszárok a kaszárnya elé vonultak.¹⁴⁶ A meglepett századot ebédelés közben lefegyverezték, és a Mátyás huszárok birtokába 115 ló és ugyanennyi ember felszereléséhez szükséges fegyver és eszköz jutott.¹⁴⁷ A lefegyverzett század közlegényei kötelezték magukat, hogy többet a magyar alkotmány ellen nem harcolnak. A lefegyverzésben aktívan részt vevő Imreh Sándor így emlékezett a történetekről: „Az úgynevezett Topler-fogadó és Külső-Magyar utca közt volt akkoriban egy lovas kaszárnya; egy század svalizsér tanyázott ott. Ezt a lovas kaszárnyát gyalogságunk körülvette. A svalizsérok künn az udvaron üldögéltek szanaszét, s éppen étkeztek, ki-ki a maga pléhedényéből, egész nyugalommal. Semmi rosszat sem gyanítottak. Amidőn a laktanya körül volt véve, gróf Mikes Kelemen őrnagyunk így szolt hozzánk felemelt fővel, parancsolólag: – Bajtársak! Menjetek be az istállóba, s a lovakat, lószerszámokkal együtt vezessétek ki, úgy a kardokat és lőfegyvereket is mind vegyétek el a svalizséroktól, akik közül ha valaki ellenkezni merészkednék, azonnal főbelövetem! Nem telt bele egy negyedóra, s már birtokában voltunk mindennek s egész nyugalommal távoztunk. Nem ellenkezett senki.

A lovatlan búslakodó svalizsérok egy néhány hétig Szamosfalván tanyáztak, aztán kivonultak az országból – tudomásom szerint – Galíciába.”¹⁴⁸

Szintén ezen időszakban kerültek összeütközésbe a Mátyás-huszárok a Hannover-huszárokkal¹⁴⁹, akiknek Zilahon, Désen és Kolozson volt raktáruk. Innen a felsze-

¹⁴⁵ Ennek az is oka lehetett, hogy október 27-én a tordai nemzetőrök lefegyvereztek egy század Károly Ferdinánd gyalogságot (2. zászlóalj. 9. század), a királyi biztos felháborodottan követelte a fegyverek visszaadását őrnagyuktól, br. Kemény Farkastól. (Orbán Balázs: *Torda város és környéke*. I–II. s.a.r. Lászlóffy Aladár. Bp, 1986. A hivatkozott rész: I. 519–520.; MNL OL H.113. 1848: 2025. Vay Miklós levele a tordai honvédelmi bizottmányhoz. Kolozsvár. 1848. november 8.) Ugyanakkor más helyen Orbán Balázs a maroszszéki mozgó nemzetőrségnek tulajdonítja a Károly Ferdinánd század lefegyverzését. (Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. IV. k. Pest, 1871. Maroszsék. 166.) vö.: Maendl, Maximilian: *Geschichte des K. und K. Infanterie-Regiments Nr. 51*. Klausenburg, 1897–1899. 301.

¹⁴⁶ Imreh, 2003. 48. Pontosabban a Cukorgyár épületéhez, amely a Mátyás-huszárok és a svalizsérek közös szálláshelye volt. (MNL OL H.113. 1848: 1825.)

¹⁴⁷ Dercsényi Kálmán, 23.; Dercsényi László: „A svalizsérek fegyverzete csak abban különbözött a huszárokétól, hogy ők szablya helyett az 1824M lovassági pallost, csákó helyett pedig sisakot viseltek. A lószerszám csak a kengyel formájában tért el”. (Kedves, 1992. 34.); A zsákmányolt karabélyokat azonban nem a Mátyás-huszárok, hanem a tordai és a Doboka megyei nemzetőrök kapták meg. (MNL OL H.113. 1848: 1902. és 1848: 1929.); Puchner altábornagy a svalizsérek lefegyverzése miatt vetett ki Kolozsvárra hadisarcot. (Kővári, 1861/a.129–130. Puchner levele br. Wardener tábornokhoz a Kolozsvár elfoglalása után követendő eljárásról. Nagyszeben 1848. november 17.)

¹⁴⁸ MNL OL H.113. 1848: 1740. Vay levele az OHB-nak. Kolozsvár. 1848. október 28. A levélben a királyi biztos azt állítja, hogy a század lefegyverzését ő rendelte el, és a tettért vállalta a felelőséget; Imreh, 2003. 48.

¹⁴⁹ A 2. (Hannover) huszárezred ekkor a Délvidéken harcolt a szerb felkelők ellen. Az alakulat hadki-egészítési területe Erdély volt.

relést Puchner főhadparancsnok utasítására Nagyszebenbe akarták szállítani. Azonban Makray László kapitány századával Kolozsnál feltartoztatta őket. Közülük a későbbiek folyamán többen átléptek a Kossuth lovagokhoz, de a tisztjeik erre nem voltak hajlandók.¹⁵⁰

Október 18. óta Erdély ostromállapotban élt. Puchner főhadparancsnok kiáltványban jelentette be, hogy saját kezébe veszi az országrész kormányzását, a nemzetőrséget saját parancsai alá rendeli, a honvédtoborzást leállítja, a rendelet megszegőit haditörvényszék elé állítja.¹⁵¹ A főhadparancsnok a magyar helységek nemzetőrségeinek lefegyverzésében igénybe vette a román bizottságok segítségét, akik sok helyen módszeresen legyilkolták és kifosztották a magyar lakosságot.

A Mátyás-huszárok egy százada október 20-tól részt vett a Nagyenyed környéki harcokban gr. Bethlen Gergely százados vezetésével. Meghatározó szerepet játszottak a csombordi és nagylaki győzelmek kivívásában. Október végén azonban a román felkelők támogatására császári soralakulatok érkeztek, így Bethlen százados segítséget kért Vaytól.¹⁵²

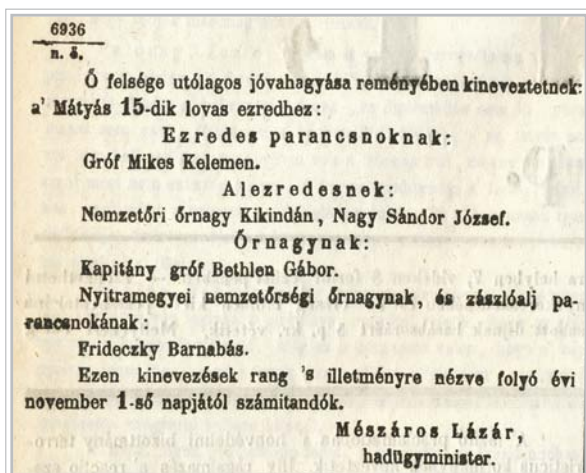

Császári-királyi sorgyalogosok

¹⁵⁰ Dercsényi Kálmán, 19.; Szalai, 1993. 149.; Dercsényi Kálmán és László idézett művében 30–40, míg Bíró Lajos 12 átlépett Hannover-huszárról tud. Csak érdekességként említem meg, hogy Szalai Elek szerint a svalizserek zenekarának hat trombitása önként lépett át a Mátyás-huszárokhoz. (Szalai, 1993. 152.) Szintén Kolozsnál foglalták le a Mátyás-huszárok azt a 71 remonda lovat, melyet a Hannover-huszárok részére gyűjtöttek, és Puchner titkon Nagyszebenbe akarta vitetni. (Silviu Dragomir: *Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–49*. Cluj, 1946. III. k.A hivatkozott rész: 140. Vay Miklós levele az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. Kolozsvár. 1848. október. 26.)

¹⁵¹ A proklamációt közli: Kővári, 1861/a. 103–106.; Kovács Endre: *Bem a magyar szabadságharcban*. Bp, 1979. 18. (A továbbiakban: Kovács, 1979.)

¹⁵² Szilágyi, 1898. 171–175.vö.: MNL OL H.113. 1848: 1758. Gr. Bethlen Gergely százados levele. Nagyenyed, 1848. október 28.

Gróf Miksa Kelemen ezredesi kinevezése. (Közlöny)

Gróf Miksa Kelemen
huszár ezredes

Vay királyi biztos további erősítésképpen a 11. honvédszászlóalj két századát Bittó Károly százados vezetésével, száz Mátyás-huszárt¹⁵³ és a Torda és Aranyosegerbegy között gyülekező torda megyei és aranyosszéki nemzetőrség¹⁵⁴ egy részét rendelte a város megerősítésére. Egyben kinevezte gr. Miksa Kelemen őrnagyot a Nagyenyeden és környékén összevont csapatok parancsnokává¹⁵⁵, aki az irányítást november 4-én vette át és egyben kihirdette a haditörvényeket.¹⁵⁶ Miksa parancsnoki jogkörét azonban Pócsa János őrnagy, a székely huszárok osztályparancsnoka kétségbe vonta, mivel ő régebb óta viselte az őrnagyi rendfokozatot, tehát ezáltal a rangidőség szabálya sérülést szenvedett. A vitát végül Miksa ezredesi kinevezése oldotta meg.¹⁵⁷ Miksa előléptetésével egyidejűleg gr. Bethlen Gergelyt kinevezték őrnagynak¹⁵⁸ és osztályparancsnoknak. Az utóbbi megüresedett századparancsnoki helyére Horváth Miklós főhadnagyot, a

¹⁵³ Ezeket a huszárokat eredetileg Feketetóra, a Nagyvárad felől érkező három fontos ágyúüteg fedezetére rendelték ki. Pótlásukra kolozsvári nemzetőröket vezényeltek. (MNL OL H.113. 1837.)

¹⁵⁴ A tordai és egerbegyi tábor 8 század nemzetőrből (2170 fő) állt, amely 1060 puskával és 1150 lándzsával volt felfegyverezve. E mellett Tordának volt egy 60-80 fős lovas csapata is. (MNL OL H.113. 1848: 1813.)

¹⁵⁵ MNL OL H.113. 1848: 1837. Rendelet Cseréy Ignác alezredeshez. Kolozsvár. 1848. október 31.

¹⁵⁶ MNL OL H.113. 1848: 2036. Gr. Miksa Kelemen levele. Nagyenyed, 1848. november 4.

¹⁵⁷ Pócsa Jánosra vonatkozóan: Bona, 2000. 743.; MNL OL H.113. 1848: 1918. Miksa kinevezése: ONHT. 6936/Nó. 1848. október 29.

¹⁵⁸ ONHT. 6936/Nó.

3. Ferdinánd Miksa könnyűílovas ezred szakaszparancsnokát javasolták századosi rendfokozattal, mivel Horváth elhagyta a magyar kormányzattal szembe forduló alakulatát. Mikes ezredes ajánlása szerint benne az „ezred mintegy tanult tisztkben igen sokat nyerne”.¹⁵⁹

Mivel a székely tábor felbomlott a marosvásárhelyi ütközetben, jelentős császári erők szabadultak fel. Ekkor érkezett meg Nagyenyedre segítségképpen a Vay által küldött két háromfontos ágyú a Mátyás-huszárok fedezete mellett.¹⁶⁰ November 7-én a császári katonaság és a felkelők közeledtének hírére egy erős őrzőjáratot küldtek ki Tövis irányába, amely megerősítette a császári erők közeledtének tényét.¹⁶¹ Ezen a napon megérkezett a marosvásárhelyi vereség híre is. A rögtönzött haditanács mérlegelte a kilátásokat, és a város feladása mellett döntött. Emellett megérkezett Vay királyi biztos rendelete Mikes ezredeshez, hogy a véderő Tordán át húzódjon Kolozsvárra.¹⁶² A város feladása általános felháborodást és riadalmat váltott ki a polgárok körében. Egy szemtanúi visszaemlékezés szerint: „Borzasztó rémület és ijedelem szállta meg az enyedi polgárságot e kedvtelen hírre.” A menekülők közül sokan a Mátyás-huszárok kíséretében érkeztek Kolozsvárra. A polgárok közül többen br. Kemény István főispánt hibáztatták, mintegy 40-50 nemzetőr megtagadta a kivonulást.¹⁶³ A visszavonuló csapatok és menekültek november 7-én érkeztek meg Tordára,¹⁶⁴ egyesülvén a Torda megyei nemzetőrséggel. A csoportosítás parancsnoka továbbra is gr. Mikes Kelemen ezredes maradt, aki a város körül akart berendezkedni tartós védekezésre. Ennek szellemében sürgette Vay királyi biztost, hogy küldjön további két hatfontos és egy háromfontos felszerelt ágyút tüzérekkel erősítésképpen.¹⁶⁵ A helyi nemzetőrség fegyvertelen tagjai számára Vay királyi biztos elrendelte, hogy a Mátyás-huszárok kezelésében lévő karabélyokat osszák ki.¹⁶⁶ Kolozsvár fenyegetett

¹⁵⁹ Horváth Miklósról vonatkozóan: Bona, 2008. I. 468.; MNL OL H.113.1848: 1996. Zeyk József kormánybiztos levele. Nagyenyed. 1848. november 6. Mellette Mikes támogató nyilatkozata.

¹⁶⁰ Imreh, 2003. 58.; MNL OL H.113. 1848: 1893. és 1848: 1898. Az ágyúk kíséretére a Mátyás-huszárok mellett tordai nemzetőröket is kirendeltek. A két háromfontos ágyút Zeyk József kormánybiztos kevésnek találta, még kettőt igényelt Vay királyi biztostól. (MNL OL H.113. 1848: 1998.)

¹⁶¹ November 8-án Tövis felől újabb császári és román csapatok közeledtek Nagyenyed felé.

¹⁶² MNL OL H.113. 1848: 1994. Vay levele gr. Mikes Kelemen ezredeshez. Kolozsvár. 1848. november 7. A tordai összpontosítást Vay a székely tábor vereségével indokolta.

¹⁶³ Imreh, 2003. 58.; Szilágyi, 1898. 192–194. A Nagyenyeden maradt nemzetőrök lefegyverzését elrendelték. (MNL OL H.113. 1848: 1993.)

¹⁶⁴ MNL OL H.113. 1848: 2040. Gr. Mikes Kelemen levele. Torda, 1848. november. 9.

¹⁶⁵ MNL OL H.113. 1848: 2061.

¹⁶⁶ MNL OL H.113. 1848: 2062. Rendelet gr. Mikes Kelemen ezredeshez. Kolozsvár, 1848. november 10.

A Tordai-hasadék és környéke a 19. század közepén

helyzete miatt azonban gr. Mikes ezredes rövidesen a tordai pozíció feladására kényszerült. A Mátyás-huszárok az aranyosszéki és tordai nemzetőrökkel közösen részt vettek az álladalmi javak kimenekítésében és azok Kolozsvárra történő szállításában.¹⁶⁷

Nagyenyed és Torda feladása után az odavezényelt Mátyás-huszárok eredeti állomáshelyükre, Kolozsvárra vonultak vissza, ahol téli ruházatot kaptak.¹⁶⁸ Tekintettel arra, hogy a kolozsvári magyar csapatoknak csak abban az esetben volt esélyük a sikerre, ha a több oszlopban támadó császári csapatokra külön-külön mérnek csapást, először Karl Urban alezredes észak felől támadó dandárja ellen kívántak fellépni, mivel ez volt a legközelebb lévő ellenséges csoportosítás. A támadás tervét az 1848. november 6-án, a Kolozsváron tartott haditanácson határozták el. Ezen jelen volt Baldaccin kívül gr. Mikes Kelemen ezredes, Czetz János őrnagy, az észak-erdélyi csapatok vezérkari főnöke és a hatfontos ágyúüteg tüzéreinek ki-

¹⁶⁷ Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest. A Szeben vidéki kormánybiztosság iratai. F. 247. 149/Sz.K.B. Berde Mózes kormánybiztos levele Ugron István tordai kormánybiztosnak. Nagyszeben, 1849. április 26.

¹⁶⁸ Dercsényi László, 6. ív.

képzője, Tolnay Gábor nemzetőr őrnagy, gr. Bethlen Gergely őrnagy és Makray László százados. A magyar csapatok november 9-én indultak el Szamosújvár felé Baldacci tábornok vezetésével.¹⁶⁹ A kis sereg a 11. honvédszászlóalj öt századából, egy osztály Mátyás-huszárból, a kolozsvári nemzetőr-ségből, 250 aranyoszéki nemzetőrből, fél század aranyoszéki székely huszárból és egy hatfontos ütegből állt. Ehhez csatlakoztak Szamosújvárnál a kolozsi, bonchidai, szováti és széki nemzetőr-ségek. A különítményt Válaszútnál Baldacci a következőképpen osztotta fel: balszárnyon Makray kapitány vezetésével fél század Mátyás-husár és kevés gyalogság, középen Baldacci vezetésével másfél század husár és a nemzetőrség a hat ágyúval, jobb szárnyon a 11. honvédszászlóalj. Először Baldacci három vak töltést lövetett az ellenséges csapatokra, erre azonban válasz nem érkezett. Ezek után a lövegeket lemozdonyozták, és ettől kezdve lényegében tétlenségre voltak kárthatóak.¹⁷⁰ Makray kapitány hiába kérte a tábornokot, hogy legalább három ágyút indítsen előre a Mátyás-huszárok fedezete alatt, Baldacci nem engedte. Így a tüzérségi fedezet nélkül rohamozó nemzetőrökre és honvédekre Urban heves ágyútűz zúdított, mire azok szétfutottak.¹⁷¹ Ezután Baldacci a menekülők után indult Kolozsvárra, a vezérletet pedig Mikesnek adta át. A vereség után Urban könnyűlovas járőrei cirkálásaikkal már a város határát is megközelítették.

Karl Urban alezredes,
a 17. (II. román) határőrezred parancsnoka

¹⁶⁹ Bauer, 1870. 42.; MNL OL H.113. 1848: 2130. Baldacci jelentése. Kolozsvár. 1848. november 12.

¹⁷⁰ Természetesen az is problémát jelentett, hogy az újdonsült tüzérek az ágyúkat nem tudták kezelni. (Szigethy Miklós: *Adatok a XI. honvédszászlóalj történetéhez*. Kolozsvár, 1868. 17–19. A továbbiakban: Szigethy, 1868.)

¹⁷¹ Imreh, 2003. 59–68.; Dercsényi Kálmán, 28.; Kovács, 1979. 23.; Kádár, 1890. 112–119. Dercsényi László szerint Urban ágyúí egy székely husár lovát ellőtték, mire a kolozsvári nemzetőrök gyáván szétfutottak. A menekülőket hiába próbálta 6 huszárral feltartóztatni. (Dercsényi László, 6. í.v)

November 15-én Urban csapataival Apahidára érkezett.¹⁷² Ellene Baldacci öt század honvédet, a Mátyás-huszárok osztályát, fél század aranyosszéki székely huszárt, és a kolozsvári nemzetőrség egy részét, valamint a hatfontos ágyúüteget vezényelte ki.¹⁷³ A Szamosfalváig kivonuló csapatok ellen Urban tüzérsége és gyalogsága erős tüzelést intézett, melynek hatására a magyar csapatok visszavonultak egy mezőre, ahol Baldacci a huszároknak pihenést és abraolást rendelt el, mintha nem egy ütközet kellős közepén lennének.¹⁷⁴ Makray kapitány azonban lóra vezényelte a huszárokat, ami azért is indokolt volt, mert Urban ugyan visszavonulást színelte, azonban más egységei oldalba támadták a táborozó magyar egységeket. Azonban az előrenyomuló császári csapatokra a szamosfalvi kertekben meghúzódnak honvédek sortüzet adtak, mire a román határőrök fegyvereiket és borjúikat eldobálva fejveszeten menekültek. A gyalogsági tüzelés hatására a falu házai kigyulladtak, és a lángok jól megvilágították a csatatér, amelyen a rohamozó sivalzsérek jól kivehetők lettek. Ellenük Makray azonnal rohamot vezényelt. Noha az ellenség visszavonult, a városból visszatérő Baldacci közölte a csapatokkal, hogy a város vezetőivel elhatározták Kolozsvár feladását, és a magyar alakulatok Bánffyhunyadi történetű retirálását. A Kolozsvárra történő visszavonulás nagy rendetlenségben történt. A lövegeket a honvédek és a Mátyás-huszárok fedezték, azonban az éjszakai tüzelés sok kiképzetlen huszárlovat megvadított, amelyek sok lovaszt a mocsárba vittek, ezeket a gazdáik csak sok vesződé után tudták újból befogni. Látva a zűrzavart, az ellenség megtámadta az ágyúkat, de a honvédek sortüze ismételen elűzte őket.¹⁷⁵

¹⁷² Bauer, 1870. 18.; MNL OL H.113. 1848: 2142.; Imreh, 2003. 62.

¹⁷³ A városban így a bihari és a hajdú-kerületi nemzetőrök, valamint a Károly Ferdinánd zászlóalj maradt helyőrségként. (Bauer, 1870. 55.) A szabolcsi nemzetőröket kivezényelték az ágyúk fedezetére, többségük azonban a csata közben szétfutott. (ONHT. 9517/nő. Eötvös György őrnagy jelentése. Nyíregyháza. 1848. december 9.) A bihari nemzetőrök egysége mintegy 500 fős volt. (MNL OL H.113. 1848: 1893.) A hajdú-kerületi nemzetőr egység 630 gyalogosból és 30 lovasból állt, a gyalogság modern csappantyús fegyverekkel volt ellátva, amelyekhez azonban nem volt töltény. (MNL OL H.113. 1848: 2018. és 1848: 2121.)

¹⁷⁴ A nemzetőrök többsége már ekkor elfutott. (Bauer, 1870. 18.)

¹⁷⁵ Imreh, 2003. 62–65.; Dercsényi, 7. ív.; Kovács, 1887. 133.; Dercsényi Kálmán, 29.

Kolozsváron a város feladása miatt elkeseredett polgárok Vay királyi biztost és Baldaccit fogságra vetették. Ezen eljárás mind a honvédek, mind a Mátyás-huszárok körében ellenérzést szült¹⁷⁶, így Mikes Kelemen vezetésével kiszabadították a fogva tartottakat. Ezt követően a magyar csapatok Bánffyhunyadra, majd Csucsára vonultak vissza.¹⁷⁷

Ezzel az alakulat történetének első jelentős szakasza véget ért. Gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely három hónap alatt egy olyan csapattestet hoztak létre, amely mind a román felkelők, mind a császári csapatok ellen bátran harcolva állta meg a helyét. Bár Erdély november közepére elveszettnek tűnt a magyar kormányzat számára, a Mátyás-huszárok rátermettségében és fegyelmében ettől kezdve nem kételkedhetett senki.

Az erdélyi hadtest dandárparancsnoka

Kolozsvár feladása után a Mátyás-huszárok Krasznára vonultak, ahol a parancsnok Tóth Ágoston őrnagy volt. Bár Tóth azonnal át akarta adni a vezetést Mikesnek, az utóbbi ezt azzal hátrította el, hogy csak a huszárjaival akar foglalkozni. Noha gr. Mikes Kelemen ezredes a Partiumba szorult magyar erők rangidős tisztje volt, Baldacci vezérőrnagy Pestre távoztával az Országos Honvédelmi Bizottmány nem őt, hanem Czetz János őrnagyot bízta meg az ideiglenes parancsnoki teendőik ellátásával. Ebben az időszakban Mikes az ezrede parancsnokságán kívül egyéb beosztást nem látott el. Tóth Ágoston naplója szerint Czetz kinevezése megütközést váltott ki a tisztikarból, de miután a rangidősnek számító Mikes alávetette magát az intézkedésnek, a többi főtiszt is hajlandó volt engedelmeskedni.¹⁷⁸

¹⁷⁶ A polgárok a Mátyás-huszárokat és a honvédeket okolták a kialakult helyzetért. (Dercsényi László, 7–8. ív.)

¹⁷⁷ Szigethy, 1868. 25. Czetz János honvéd tábornok visszaemlékezése szerint a visszavonuló csapatokat a széteséstől Mikes Kelemen erélyessége mentette meg. (Czetz János: *Bem erdélyi hadjárata 1848–49-ben*. Pest. 1868. Fordította: Komáromi Iván. 17.)

¹⁷⁸ *KLÓM XIII.* 535–537. Czetz kinevezése. Budapest, 1848. november 23.; Irmédi-Molnár László: *Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezredes, a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése.* (A Térképészeti Közlöny 8. számú külömfüzete.) Bp. 1938. 81–82.

Időközben a már létező két Mátyás-huszár század mellé egy harmadiknak a szervezését kezdték meg a Partiumban.¹⁷⁹ Ezzel összhangban kezdtél el a remonda¹⁸⁰ lovak begyűjtését a vidéken. Az utóbbira Mikes egy bizottmányt szervezett, amelynek az elnöke gr. Bethlen Gergely őrnagy volt.¹⁸¹

1848. december 1-től az erdélyi haderő parancsnokává József Bem vezérőrnagyot nevezte ki az Országos Honvédelmi Bizottmány.¹⁸² Bem újjászervezte az erdélyi haderőt, Mikes azonban magasabb parancsnoki beosztást továbbra sem kapott, bár a harcoknak aktív résztvevője volt.

December közepén megindult a magyar ellentámadás. A magyar csapatok december 25-én visszafoglalták Kolozsvárt. 1848. december 26-án Urban utóvédjét, amely két század román határőrből (Petrichevich Antal százados) és egy szakasz Savoya-dragonosból (Nevte főhadnagy) állt, Papfalvánál Mikes meglepte és fegyverletételre kényszerítette. Az eseményről Teleki Sándor így emlékezett: „Két részeg svalizsér, aki nem tudta, hogy Kolozsvár magyar kézen van, belovagolt a városba, de a Mátyás-huszárok elfogták őket. Tőlük tudták meg, hogy Urban utóvédje, egy zászlóalj román határőr, fél század Max svalizsér útban van Papfalváról Kolozsvár felé. Bem Mikest küldte ellenük a háromszéki határőr zászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral és egy ágyúval. Mikes foglyokkal tért vissza.”

1848. december 31-én Bem Beszterce ellen indul, seregét három részre osztotta: a jobbszárnyat Mikes vezette, és Lekence felé operált. Január 1-jén a magyar csapatok elfoglalták és felégették Naszódot, január 2-án Bem Beszterce előtt termett. Urban rövid harc után feladta a várost, a Borgói-szoros felé vonult vissza. Január 4-én Tihucánál várta be Bemmet, ám a rossz időre való tekintettel úgy döntött, hogy elhagyja az állását és Bukovinába menekül. Tihucánál Bem Mikest „Édes barátomnak” szólította, amit nagyon ritkán, csak ünnepélyes alkalmakkor használt.¹⁸³

Bem az elfoglalt Beszterce-vidékre és Naszódra 60 000 forint sarcot vetett ki, illetve egy bizottmányt állított fel, amelynek feladata a vidék ideiglenes kormányzati elveinek kidolgozása volt. Ennek elnöke Mikes volt. Bem rövidesen benyomult a Székelyföldre, és elfoglalta Marosvásárhelyt. A sereg elővédjével ja-

¹⁷⁹ Kedves, 1992. 60.

¹⁸⁰ Pót, be nem tört lovak.

¹⁸¹ MNL OL H.113. 1848: 2389. Mikes ezredes levele Bethlennek. Szilágysomlyó, 1848. december 9.; gr. Bethlen Gergely levele Vaynak. Szilágysomlyó, 1848. december 13.

¹⁸² *KLÖM XIII.* 611–613. Budapest, 1848. december 1.

¹⁸³ Kovács, 1979. 64–75.; Teleki, 1958. 115. és 158.; Hermann, 2001. 179.

Nagyszeben a 19. század közepén

nuár 16-án indult el Mikes Marosvásárhelyről, ehhez Abosfalvánál csatlakozott Kiss Sándor alezredes a székely huszárokkal.

Január 17-én az ellenség megtámadta Szőkefalvát, mire Mikes Gálfalváig vonult vissza, és csatarendbe állította az alakulatait. Ezután ellentámadásával az osztrákokat Borzásig nyomta vissza.¹⁸⁴ Erről a szemtanú Bauer Lajos honvéd őrnagy így emlékezett: „Gróf Mikes a legnagyobb hősiességgel és vezéri ügyességgel elfoglalt egy dombtetőt, honnan nemcsak több ellenséges rohamot visszavert, hanem ágyúival sok veszteséget okozva, azt meg is ingatta, s ezen percben érkezett meg Bem tábornok a csataterre oly hévvel, hogy állásainkat hátrahagyva saját ágyúink által tüzelgettünk, mire őt figyelmeztetve megállottunk, előre parancsolván megnémult ágyúinkat.”

A győztes ütközet után január 21-én Bem Nagycsúr felől indult meg Nagyszeben ellen. A császári hadvezetésben komoly zavar mutatkozott. A Székelyföldről is aggasztó hírek érkeztek, az ellenállás kezdett újraéledni. Ezért Puchner – a szász városok kérésére – katonai segítséget kért a Havasalföldet megszálló cári erők parancsnokától, Alekszandr Lüders tábornoktól. A segítség rövidesen meg-

¹⁸⁴ Kovács, 1979. 81–85. és 93–97.

érkezett, így Puchner erőfölénybe került. Nagyszeben falain pedig 18 és 24 fontos nehézlövegek várták Bem csapatait.¹⁸⁵

Bem tehát január 21-én, a reggeli órákban érkezett meg a város elé. Személyesen indult felderítésre. A szemtanú Bauer Lajos szerint „Seregünk élén Kiss Sándor alezredes vezényelt 12 székelyhuszárt, utána mintegy 80-100 lépésre Bem maga, vezérkarával, baloldala mellett gróf Mikes Kelemen ezredes....” Ekkor így rendelkezett: „Lovagoljon vissza ezredes úr, – szolt gróf Mikeshez fordulva – szedje össze az egész lovasságot, és vágtsasson be a városba, hogy lássuk, mi történik ott?” Néhány pillanat múlva történt a katasztrófa: „Kiss alezredes

Anton Puchner br., altábornagy

Puchner Nagyszében előtt (1849. január 21.)

¹⁸⁵ Bauer, 1870. 99.; Hermann, 2001. 211.

Gróf Mikes Kelemen halála (1849. január 21.)

a 12 Székelyhuszárral mellettünk visszavágtatott, Bem pedig lépésben lovagolt hátra, mintegy 150 lépésre, a hol gróf Mikes Kelemen holt teste hevert egy hídon, melynek láttán Bem a fejéhez kapott mondván: »oh mon Dieu!«¹⁸⁶ A parancsnok halálát „kit vitézei bálványoztak”¹⁸⁷, a Mátyás-huszárok a legnagyobb fájdalommal és együttérzéssel fogadták. Szalai Elek visszaemlékezése szerint: „Ekkor jön a hír, hogy gróf Mikes Kelemen az első ágyúgolyó által elesett, s a második a generális adjutánsát érte”¹⁸⁸. Bethlen Gergelynek kicsordult a könny szemeiből lelki barátja Mikes elestén, de mindnyájunknak fáj a derék becsületes gróf esete.” Az ütközet a magyar csapatok vereségével végződött, így Bem kénytelen volt visszavonulni Nagycsúrra.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Istenem!

¹⁸⁷ Bauer, 1870. 107–108. és 115.; Az esemény leírása: Jakab, 1880. 461.; Dercsényi Kálmán, 59.; Imreh, 2003. 87.; Fekete Ferencz Kossuth-husár naplója. Közli: Pap Domokos. *Erdélyi Múzeum*. 1904/7. 381–396. Az eseményről: 386.

¹⁸⁸ Térey Károly főhadnagyot.

¹⁸⁹ Szalai, 1893. 162.; Hermann, 2001. 213.

Temetése és sírboltjának későbbi sorsa

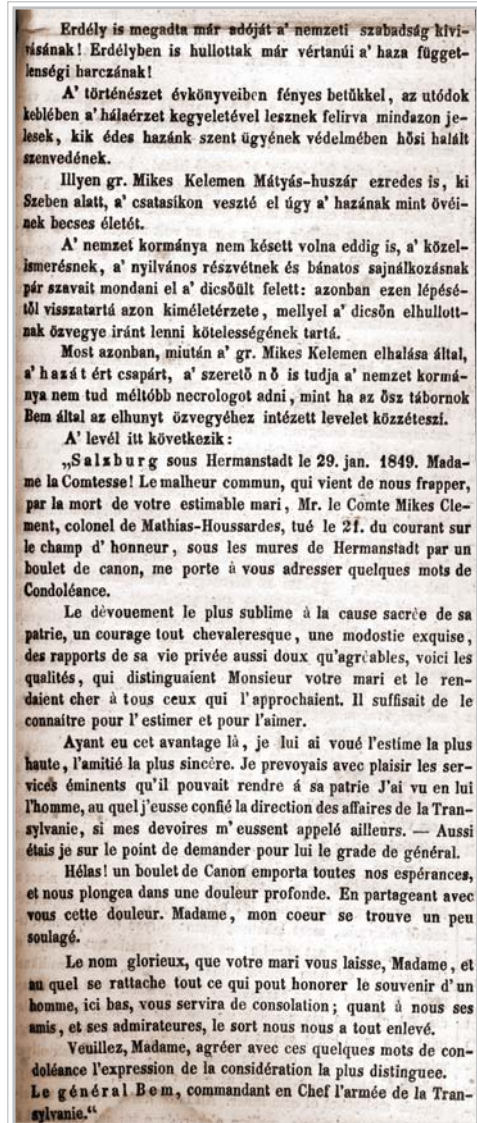
A nagyszebeni vereség után visszavonuló Bemet fájdalmasan érte alvezérének elvesztése. Az eseményről a lengyel tábornok jelentést készítet az Országos Honvédelmi Bizottmány részére, illetve részvétét fejezte ki az elhunyt özvegyének.

A francia nyelvű levelet és annak fordítását a *Közlöny* nyomban közölte:

„Vízakna, Szeben alatt 29. jan.

Tisztelt Grófné! A közcsapás, mely nagyságod nagyon becsült férjének, gr. Mikes Kelemen Mátyás-husár ezredesnek, Szeben falai alatt, a becsület vérmezején egy ágyúgolyó által okozott halálával mindnyájunkat ért, kötelességemmé teszi a részvétnek néhány szavait intézni nagyságodhoz.

Magasztos öneládozás a haza szent ügye iránt, a leglovagiasabb bátorság, kiváló szerénység s magán életének ép oly szende mint kelles vonásai azon tulajdonok, melyek nagyságod férjét megkülönböztették, s őt mindenek, ki csak meg is közelítette, kedvessé tették. Elég volt őt ismerni, hogy becsültessék és szeretessék.

Józef Bem vezérőrnagy levele gróf Mikes Kelemnéhez, született gróf Mikó Rózához

Ily előnyök mellett bírta ő legnagyobb becsülésemet, legőszintébb barátságomat. Gyönyörrel néztem elibe azon kitűnő szolgálatoknak, melyeket tőle a haza méltán várhatott. Benne szemléltem azon férfiút, kire Erdély ügyeinek vezérletét bíztam volna, ha kötelességem másfelé szólít volt, s épen azon ponton voltam, hogy tábornokká leendő kineveztetését kérjem.

De fájdalom! Reményeinket egy ágyúgolyó örökre megsemmisítette s gyászba borította kebleinket. Engedje nagyságod, hogy bánatát megosztva, szívem fájalmát egy kissé enyhíthessem.

Nagyságodnak még maradt vigasztalása, a dicső név, melyet férjétől öröklött, s melyhez mind az csatolva van, mi egy férfiú emlékét e földön tiszteltté teszi; de nekünk, barátainak, csodálónak semmi, de semmi vigaszt nem hagyott a sors.

Fogadja nagyságod a részvét ezen pár őszinte szavai mellett legmélyebb tiszteletemnek kijelentését.

Bem tábornok
erdélyi hadseregek fővezére.¹⁹⁰

Emellett az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849. február 26-án intézkedett az özvegy számára nyugdíj folyósításáról.¹⁹¹ Ennek mértékét 500 forint/hóban állapították meg, 1849. január 21-től számítva.¹⁹² Ezt az összeget a kormány április 4-én 1000 forintra emelte.¹⁹³ Emellett az özvegy grófnő a háromszéki birtokainak jövedelmét, mintegy 2600 forintot, átadta Németh László kormánybiztosnak, aki ennek kiutalását kérte az érintettnek a kolozsvári álladalmi pénztárból.¹⁹⁴

¹⁹⁰ KLÖM XIV. 460–461. A Honvédelmi Bizottmány közleménye Mikes Kelemen ezredes és Térey Károly főhadnagy hősi haláláról. Debrecen, 1849. február 16.; *Közlöny*. 1849. 30. sz. 1849. február 16.; A levél eredetijét közli: 1848–1849. *Történelmi Lapok*. Kolozsvár, 1892–1904. Szerk.: Kuszko István. A hivatkozott rész: 1892/2. 23.

¹⁹¹ KLÖM XIV. 551. Debrecen, 1849. február 26.

¹⁹² MTA Kt. Csány-lt. 1849: 592. A pénzügyminisztérium Csánynak. Debrecen, 1849. március 8.

¹⁹³ MTA Kt. Csány-lt. 1849: 1419. Duschek Ferenc államtitkár levele. Debrecen, 1849. április 4.; Uo. 1849: 1377. A hadügyminisztérium levele az ügyben. Debrecen, 1849. április 1. Az összeget a kolozsvári sóhivatalnál utalványozták.

¹⁹⁴ MTA Kt. Csány-lt. 1849: 1735. Németh László levele. Sepsiszentgyörgy, 1849. április 21.; MNL, Budapest. Csány László kormánybiztosi iratai. H.103. 20. k. Csány László pénztári naplója. 04.27/673. Az összeg utalványozása.

A temetésről csak Brassó magyar elfoglalása után tudtak gondoskodni a magyar hatóságok. (1849. március 19.) Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok intézkedett a hősi halott tetemének felravatalozására, a halotti tor megtartására, illetve a holttest Zabolára szállítására.

110

Smallas orvos. Utána a bontás művelésé-
vel és a holttest felravatalozásá-
val foglalkozott. Utána a holttest
Váti Sándor, aki a bontás művelésé-
vel foglalkozott -
Ezen munkát végrehajtotta Ragoni János
akinek a jegyzékében -
Demeni István, Hadnagy, Hadnagy
Jereza József, Hadnagy, Hadnagy
K. Hadnagy, Hadnagy, Hadnagy
1849. apr. 19-én Pivótánál Győrbe került
mely jék tén Denies István Hadnagy
Adri, László a holttestet, valamint
Jereza József - holttest

1. Jereza József holttestét, melyet
Gróf Mikos Kelemen (hottest) aki
személyesen a holttestet, melyet
1849. március 19-én a holttestet, melyet
Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

2. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

3. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

4. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

5. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

6. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

7. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

8. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

9. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

10. Jereza József holttestét, melyet
Kiss Sándor ezredes, hadosztályparancsnok
intézkedett a holttest Zabolára szállítására,
illetve a holttest Zabolára szállítására.

Zabolai tanácsí jegyzőkönyv Mikes Kelemen holttestének elszállításáról

A szállításhoz Zabola község biztosított fogatot.¹⁹⁵ Az átszállításra 1849. április 21-én került sor.¹⁹⁶ Egyidejűleg Kiss ezredes 3000 forint segély kiutálását kérte a Kolozsváron élő özvegy számára Szent-Iványi Károly teljhatalmú biztostól, aki a kérést teljesítette.¹⁹⁷ A család anyagi helyzete feltehetőleg nehéz volt, mivel az 1848. évi polgárháborúban a debreki és maroscsesztvei birtokaikat a román felkelők feldúlták.¹⁹⁸

Zabolán az elhunyt testvére, gr. Mikes Benedek egy sírboltot építtetett a hős ezredes részére 1849 és 1869 között. A koporsón lévő aranyozott érc-lapra az alábbi felirat volt kiírva: „A 15-ik Mátyás Huszár Ezred alakítója és ezredese, Gróf Mikes Kelemen, Született 1820-ban, Elesett a Szabadság és

Mikes Kelemen síremléke az 1860-as években

¹⁹⁵ Kovászna Megyei Állami Levéltár. Sepsiszentgyörgy. Zabola község jegyzőkönyvei. 170. 1849. április 17. 1. pont. A forrást Pozsony Ferenc bocsájtotta a rendelkezésemre. Segítségét itt szeretném megköszönni.

¹⁹⁶ *Brassói Lap*. 3. sz. 1849. április 23.

¹⁹⁷ MTA Kt. Csány-lt. 1849:3194. Kiss ezredes levele. Brassó, 1849. május 11.

¹⁹⁸ Debrekre: Kádár, 1890. 97.; Maroscsesztvére: Szilágyi, 1898. 121.

Fénykép a kriptáról a 19. század végén

Nemzetiségért harcolva Szeben ostrománál. Január 21-én 1849”. Majd Orbán Balázs így folytatja a megemlékezést: „Üdvözült nagy lélek, béke és a haza áldása lebegjen hantjaidon! Én, ki téged mint szeretett rokont és hazafit gyászolok, nem tehetek emlékednek más tisztességet, mint azt, hogy síremlékednek rajzát ide csatolom; nem hozhatok más áldozatot, mint hogy sírodra hullatom a szív fájdalmának felfakadt könnyeit, ígervén, hogy nyomdokaidba lépve, igyekszem példádat követni s hazáért élni-halni.”¹⁹⁹

A kriptáról, ismereteim szerint – Orbán Balázs könyvében szereplő rajzon kívül – egy fotó maradt fenn az 1870-es évekből, illetve Kónya Ádám, a Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója 1955-ben lerajzolta. Hasonló stílus-

¹⁹⁹ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. II. k. Háromszék. Pest, 1869. 140. A kriptá rajza: 146.

Kónya Ádám rajza a síremlékről

ban épült síremlékek találhatóak még Uzonban és Szöröcsén, amely arra utal, hogy az ilyen típusú kripták a háromszéki nemesség körében elterjedtek voltak.²⁰⁰

A kriptánál 1888. január 21-én megemlékezést tartottak, erről a helyi sajtóban az alábbi tudósítás jelent meg: „1888. január 21., Zabola. Megható emlék-ünnep folyt le f. hó 21-én Zabolán. A Rikánbelőli Honvédegylet ünnepelte meg gróf Mikes Kelemennek, a Nagyszebennél elesett Mátyás-huszár ezredesnek emlékét. A római katolikus templomban istentisztelet volt, melyen Csibi Tamás és Zamora Dániel plébánosok végezték a gyászszertartást. Majd Zomora Dániel tartott hatásos, hazafias szellemű beszédet, mely után a kézdívasárhelyi tanítók dalárdája énekelt összevágó szép dalokat. Innen gr. Mikes-család sírboltjához vonult az ünneplő közönség, hol Kovács István református lelkész tartott meg-

²⁰⁰ Pozsony Ferenc: Zabola. *Egy polgárosult orbaiszéki falu kulturális öröksége*. Háromszék Vármegye Kiadó. Sepsiszentgyörgy, 2012. 204–205. (A továbbiakban: Pozsony, 2012.)

Hasonló stílusban épült kripta Szörcsén

ható emlékbeszédet. Gyárfás Lajos a Rikánbelői Honvédegyelet nevében megkoszorúzza a sírboltot, s a közönség a Szózat eléneklése után ünnepélyes hangulatban oszlott szét.”²⁰¹

*

Sajnos az idők viharában az eltemetett hős nem lelt végső nyugalmat a sírmlékben. 1944-ben, a Székelyföldre benyomuló szovjet csapatok feldúlták, majd az 1950-es években a helyi tanácselnök a kripta köveit széthordatta építkezésekhez. A romániai rendszerváltás után a család visszakapta a kastélyt, amelynek kertjében három kopjafa őrzi Rákóczi Ferenc hűséges bujdosótársának, zágoni Mikos Kelemennek, Erdély Széchenyijének gr. Mikó Imrének és az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc hőseinek, gr. Mikos Kelemen ezredesnek az emlékét.²⁰²

²⁰¹ *Székely Nemzet*.1888. 15. sz. 1888. január 28. (Demeter Lajos szíves közlése)

²⁰² Pozsony, 2012. 205.

Ha Mikes Kelemen jellemvonásait meg akarjuk rajzolni, akkor mindenképpen azt kell kiemelni, hogy a 12 éves kora óta katonai nevelésben részesített ezredes haláláig katona maradt. 1848-ban önként lát neki barátjával, Bethlen Gergelyvel a szabad lovas csapat szervezésének, napi politizálással nem foglalkozott, minden energiáját alakulatának létrehozásába fektette. Tudott szervezni, tudott határozott lenni, de engedelmeskedni is, ha a regula ezt diktálta. Határozottan megvédte parancsnoki jogait Berzenczey Lászlóval és Pócsa János őrnaggyal szemben, de alávetette magát az Országos Honvédelmi Bizottmány döntésének, amelynek értelmében Czetz János őrnagyot nevezték ki ideiglenes parancsnoknak a rangidősség elvének mellőzésével. 1848 decemberében tudott háttérbe vonulni, de a hónap végén és január elején kitűnően végrehajtotta a Bem által rábízott nehéz feladatokat. Ez lehetett az oka, hogy a parancsnok és alávezére között szoros kapcsolat alakult ki, amelynek eredményeképpen a lengyel tábornok tábornoki rangra akarta őt emelni.²⁰³

---

²⁰³ KLÖM XIV. 460–461.; Czetz, 1850. 374–375.

Források

1.

*Gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely felhívása
az önkéntes lovas csapat alakítására*

Tisztelt barátunk és honfitársunk!

Ha valaha szükség volt arra, hogy Magyarhon minden polgárai annak védelmére és fenntartására, saját érdekeket félretéve tettelesen és elszántsággal fellépjenek, úgy jelenleg bizonyosan vagyon;, bizonyítják ezt a napi események. — Kötelessége minden honfinak tehát azon módon segíteni, melyet szükségesnek vél.

Felszólítjuk ezen oknál fogva azon polgártársainkat, kik lovakat tenyésztettek, kiknek lovuk van és a lovaglás mesterségében bármennyire is jártasok, egy mentől hamarább, itten Kolozsvártt összegyűlendő lovas sereg felállítására, mely magát tökéletesen a magyar ministerium rendelkezése alá adván, nem bizonyos meghatározott évekre, hanem míg honunk veszedelembé forog, kötelezi. Lóra azért polgártársaink, legszebb alkalmunk van jelenleg azon boldogító öntudatot megszerezni, mely szerint teljes erőnkől megtettünk mindent az igazságos ügy és hazánk védelmére; éljünk azért ezen alkalommal. mellyel élni minden honfinak kötelessége.

Nyílt karokkal várjuk tehát azon barátinkat, kik velünk itten, ez üdves célra egyesülni kívánnak. A magokat eléadható akadályokat, az elrendezés által a lehetőségig elhárítani teljes erőnkől igyekezni fogunk. Azért csak előre barátink, minden nagy, erős test több apróbb részekből áll; legyen a mi sergünk egyik kis része a mostan alakuló hatalmas magyar hadseregnek, s ha nem tehetünk annyit, mennyit tenni kívánnánk, annyit bizonyosan tenni fogunk, mennyit minden erőnk felhasználásával, vérünk s életünk feláldozásával tenni képesek leszünk.

Felszólítjuk továbbá azon lótenyésztő hazafiakat, kik vagy koruk, vagy elfoglaltatásuk mián nem jöhetnének a hon védelmére, ezen alakulandó serget lovak adományozása által elősegíteni; mint hogy bizonyosan fognak többen találkozni,

kik legjobb akaratajok mellett is, ló hiánya mián nem jöhetnének, az ily esek számára kívánjuk tudásul adni, hogy több darab ló van már rendelkezésünk alatt ezen alakulandó sereg számára. Az ide jöni szándékozónak tudtokra adjuk, hogy a mely nap n napi díjt és ló tartást a kormánytól veendik, az nap a bevett önkéntes katonai esküt letenni tartoznak; valamint az is, hogy mi mától számítva még négy hetekig folytonosan itten Kolozsvárit leszünk oly szándokkal, hogy ha ezen idő alatt százan felül szaporodand a sereg száma: azonnal induljunk a kötelesség és dicsőség mezejére.

Kolozsvár, 1848. július 12.

gr. Mikes Kelemen. m. k.; gr. Bethlen Gergely, m. k.

Megjelent: *Kolozsvári Híradó*. 26. sz. 1848. július 14. 103.

Téves dátummal közli: Kővári, 1861/a. 77-78.

2.

Gr. Béldy Ferenc Doboka megyei főispán felajánlása a szabad lovas csapat számára

Bonchida, 1848. július 16.

Nyílt levél Mikes Kelemen és Bethlen Gergelyhez

Örömmel értettem a hon védelmére alakítandó és Kolozsvártt összegyűlendő lovas sereg felállításábani elszánt fáradozástokat. Ezen üdvös cél elősegélése részemről azonnal használható négy hátsó ló adásával járulok. S addig is, míg a magyar ministerium elindulásotokra rendelést teend, az egybegyűlt lovak élelmezhetésére ezer véka zabot és hatvan szekér szénát ajánlok. Nem kétlem, hogy megység több lelkes fiai, kiket a mai naptól felszólítottam, mind személyes részvétellel, mind lovakkali segély nyújtással, járulandnak a hazafias cél előmozdí-

tásához. Eddigélé b. Bánfi Dániel 2. d. 3 éves és Farkas János 1. d. 3 éves csikók ajánlásával feleltek meg a haza várakozásának. Bonczhida, 16. júl. 1848.

Béldi Ferenc
dobokam. Főispán

Megjelent: *Kolozsvári Híradó*. 29. sz. 1848. július 20. 115.

3.

Br. Vay Miklós királyi biztos nyílt levele gr. Mikes Kelemenhez és gr. Bethlen Gergelyhez. Támogatja a szabad lovas csapat felállítását és ismerteti a szervezés feltételeit

Kolozsvár, 1848. július 20.

Gróf Mikes Kelemen és gróf Bethlen Gergely uraknak!

Önök egyesült honunk védelmére, önkéntesekből felállítani szándékolt lovas osztály ügyében hozzám intézett előterjesztésére, az ebeli törekvéseket teljesen méltányoló ministerium egyenes határozatából, ezennel tudatom önökkel, miszerint egy ily lovas osztálynak felállításában, a jelen honvédelmi intézetek szervezetének (organisatio) s' az ezekkel járó tetemes költségeknek figyelembe vétele mellett, a következő feltételek alapján fogadja el, részéről is segínyt nyújtólag, a kormány, hazafi nemes érzet sugallta ajánlatukat: ezen osztályba semmi esetre azok, kik a honvéd seregbe magukat három évre már felajánlották bé nem fogadódhatnak, s mivel hadfogadó pénzt különben sem kapnak, mindaddig míg tűzhelyeikhez vissza nem térnek, a szükséges lótartáson kívül az országos pénztárból nyerendik a honvéd-seregéhez hasonló mennyiségű fizetésöket is, efelett amennyire van fegyver, azzal az álladalom részéről fog az alakuló osztály a békesség helyreálltáig ellátatni, ruházataról azonban kiki maga gondoskodjék, s a költségkímélés tekintetéből megkísértendő még a nyeregszerszámok szabad utoni megajánlása is. Valamint szervezete az önkéntes lovas osztálynak, úgy a parancsnokok s osztály-tisztek kinevezése illetőleg a legfelsőbb helyre teendő fölterjesztetésök

is a honvédsereg egybealakításával Kolozsvártt megbízott Dobay Károly ezredes urra, azon biztosítással van bízva, miszerint a seregredekből netalán ide alkalmazandó tisztek a béke helyreálltával is álladalmi hivatalban maradnak. Miről is midőn megbízattatásom folytán önöket ezennel értesíteném, s a további erélyes, a fennemlített nyeregszerszámok ingyen lehető beszerzésére is kiterjesztendő működésök sikerétől függeszteném fel további teendőimet, egyelőre biztosítom önöket, kitűzött hazafi céljuk utolérésében legszívesebb közremunkálásomról. Fogadják önök hazafi hő üdvözetemet.

Kolozsvártt, jul. 29-én 1848.

B. Vay Miklós

4.

Gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely felhívása a szabad lovas csapat-hoz való belépésre

Kolozsvár, 1848. július 29.

Magyarhon fiai!

Az iménti ministeri rendeletről látszik, mennyire méltányol s kíván elősegíteni a magyar kormány minden hazafiúi törekvést. Éljük a kínálkozó alkalommal szerett hazánknak szolgálhatni. Előre, honfitársak! Ha egyezés van, nincsen akadály. Íme segédkezet nyújt a kormány, s b. Vay Miklós derék kir. biztosunk. Hallgassák meg szavainkat különösen tehetősebb honfitársaink, kiknek módjuk van saját lovaiikon megjelenhetni a hon védelmére. Ne hallgassanak a rossz ügy zsoldosainak untató beszédeire, ne hallgassanak hamis híreikre, mikkel minden hazafiúi buzgalmat és lelkesedést csírájában kívánnak elfojtani. Előre, barátaink! Nehogy azon vádakkal illetethessünk székely honfitársainktól, miként mi mindig csak őket küldjük a hon védelmére, míg mi itthon henyélnünk. Nem e vádra fogjuk magunkat érdemesíteni. Meg fogjuk mutatni, hogy mi szintűgy érzünk a haza iránt, mint ők, hogy mi szintűgy készek vagyunk vérünket, életünket honunkért áldozni, mint székely honfitársink.

Igen, székely véreink! Mi ezt minél előbb megbizonyítjuk nektek a harcmezőn. Előre azért, honfiak! Csak akkor védni magunkat, midőn ellenségünk megrohant és már a nyakunkon van, oktalanság; a bátor férfi felkeresi, s szembeszáll a veszedelemmel. Életre csak akkor vagyunk érdemesek, ha azt szent ügyért örömet áldozzuk fel. A férfi legdicőbb elhívása: honért harcolni, ha kell érette meghalni. Barátaink, testvéreink már régen harcolnak, vérök már régóta foly. Most egy nemesen érző kebel sem maradhat gyáva tétlenségben. Felszólítunk ennél fogva újólá minden megyét, szabad várost, ismert és nem ismert polgártársainkat hazafias célunk elősegelésére. Kérjük egyszersmind mindazokat, kik előbbeni felszólításunkra magukat béiratták, minden haladék nélkül ide Kolozsvárra megjelenni és egyenesen a cukorgyárnál lévő laktanyában magukat jelentetni, s hol lovaik s magok a már ottan lévőekkel együtt tartással és díjjal fognak ellátatni. Nagyon egyszerű ruházat, lehetőségig legolcsóbb és legkönnyebb móddal megszerzésére egész erőnkől igyekezni fogunk: nem a ruha, a lélek, az ügyesség és bátorság jellemei a katonának.

Mikes Kelemen
Bethlen Gergely

Megjelent: *Kolozsvári Híradó*. 36. sz. 1848. augusztus 1. 143–144.

5.

Gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely csapatszervezési tervezete Vay királyi biztos számára

Kolozsvár, 1848. július 27.

A G. Mikes Kelemen és G. Bethlen Gergely felszólítások következtében alakítandó lovas önkéntes sereg mineműsége a felszólítás következtében tett ajánlások és ajánlkozók elé sorolása. –

Az említett serget oly móddal kívánjuk alakítani, hogy ruházatot, fegyvert, nyeregzserszámot, hópénzt a kormány adjon, ló és ember az ajánlkozók által gyűljen.

A sereg összealakulása után mind addig, még arra szükség léend tökéletesen a kormány rendelkezése alá adja magát. –A felszólításunk következtésébe huszonegy

önkéntes lovasok, és 49 darab ló vagyon rendelkezésünk alatt, ember pedig több mint a lovak száma, így már is 70-nél vagyunk a Királyi Biztos Úr parantsát várók. –

Könyörgünk annál fogva a Királyi Biztos Úr ő Excellenciájának méltóztat a bégyült lovak és emberek iránt rendelést tenni, hogy azok itten a szükségeseikkel ellátassanak, vagy pedig ha nétalán szükség réájok nem lenne vissza és haza bocsátassanak. – Jelentésünk alázatos megtétele után legmélyebb tisztelettel öröklünk.

Bethlen Gergely a maga
és Mikes Kelemen nevében

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 317.

6.

Dobay Károly ezredes nyílt felszólítása a szabad lovas csapat érdekében

Kolozsvár, 1848. július 31.

Hivatalos fölszólítás, minekutána a magyar ministerium a gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely urak hazafiúi buzgalmukat és azon lépéseiket, melyeket egy, a honvédelemre alakítandó önkéntes lovas sereg ügyében eddigelé tettek, nemcsak helyesli és méltányolja, hanem ezen alakulandó lovas sereg szervezetére és elrendezésére engem ki is nevezett, szerencsésnek érzem magam s leghőbb hazafiúi érzettel s egyszersmind hivatalosan felszólíthatni minden egyes honfit, minden város, különösen pedig minden megyei előljárót, ezen harczias jellemű s már alakuló félben lévő önkéntes lovas sereg létre hozatalára úgy működni, mint az igaz honfiaktól remélhető és várható.

Dobai
ezredes

Megjelent: *Kolozsvári Híradó*. 39. sz. 1848. augusztus 6. 155.

7.

*Gr. Mikes Benedek, gr. Mikes Kelemen és gr. Bethlen Gergely levele
Vay királyi biztoshoz. Tájékoztatják a befolyt adományok mértékéről és
felhasználásáról, valamint a felajánlott lovak kezeléséről*

Kolozsvár, 1848. augusztus 15.

Nagyméltóságú Királyi Biztos Úr!

A haza számára ajándékozott lovak közül a használhatók részint a lovassághoz, részint a tüzérséghez már be lévén iktatva, az olyanok, melyek vagy fiatalok, vagy valami hibájuk mián nem voltak alkalmasok a hadi szolgálatra, a béiktató (assentirozó) tábor őrnagy Gräser úr megegyezésével, részint eladattak, részint eladandók.

Alól írtak bátorkodunk N. Méltóságodnak,

a) az ily lovak árukból eddig begyűlt, úgy ezután begyűlendő pénzüsszeget, mint szintén:

b) Az Alsó-Fehér megyei főispán b. Kemény István által, megyéjébe az önkéntes lovasság s tüzérség gyarapítására gyűjtött, s egyikünk Mikes Benedeknek, tagnap által adott 1084. pengő frt.s 6 krtat nem különben.

c) A hason célra eddigelé több egyének által Mikes Kelemen, vagy Bethlen Gergelynek adott vagy adandó pénz öszvegek, vagy bármimemű egyéb adományokat is az önkéntes lovasság kiállításához megkívántató legszükségeseb kellékek beszerzésére fordíttatni engedi, Minthogy ezen lovasság a tüzérségnél hamarabb kimozdítandó. Meg lévén arról győződve, hogy az említett öszvegeket ajándékozott házánkfiak adományuk ily célszerű alkalmazásával meg lesznek elégedve.

Végtére, minthogy N. Méltóságod rendelete következésébe a tüzérségi lovak számára f. hó 30káig a Tartomány által 3000 adag ló élelem ide Kolozsvárra beszállítandó, de a tüzérség számára begyűlt lovak száma eddigelő nem olyan nagy, hogy ezen egész öszvegre sürgető szüksége lenne, bátorkodunk ajánlani, hogy az említett ló élelmezési öszveg fele része, a tartományi biztosok által azonnal az önkéntes lovasság számára átadatni rendeltessék. (annál is inkább, mivel a lovasság számára az élelmezés csak kölcsönözés úton történhetett, mely kölcsön a szállítónak a Tartomány által beszolgáltatandó öszvegből visszafizetendő)

Ezen kívül méltóztat N. Méltóságod az említett Tartományi Biztosságot oda utasítani, hogy általunk bármikor előlegesen felszólítatva – a megkívántató élelmezést, mind a lovasság, mind pedig a tüzérségi lovak számára maga üdeibe bérendelni kötelességének tartsa.

Melyek után maradunk,

N. Méltóságodnak,

alázatos szolgálói
Mikes Benedek
Mikes Kelemen
Bethlen Gergely

Kolozsvárt, Augusztus 15-én 848.

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 559.

8.

*gr. Mikes Kelemen őrnagy kérelme a Vay királyi biztost helyettesítő
gr. Mikó Imre kincstartóhoz. Kéri, hogy gondoskodjon
a szabad lovas csapat lovainak ellátásáról*

Kolozsvár, 1848. október 10.

A szabad lovas sereg kolozsvári osztályparancsnokától

Kincstárnok és kormányzékai elnök gróf Mikó Imre úr Ő Nagyméltóságának:

Kolozsvár kerületi tartományi biztos Szabó József úrtól, közelebbi értekezésünk alkalmával az jövén tudomásomra: miszerint nevezett tartományi biztos úr meggyőződése szerint a megyében néhány nap lefolyása után a közigazgatás annyira meg fog akadni, hogy az itteni kormányom alatt álló szabad lovas osztály

lovainak élelmezésére kívántató széna, zab s szalma adagokra számítani nem lehet, ennél fogva esedezem Nagyméltóságodnak: miszerint osztályom lovai élelmezését árcsökkenés mellett kiadni rendelni méltóztassék.

Kolozsvártt, october 10én 1848.

gr. Mikes Kelemen
őrnagy

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 1092.

9.

Gr. Mikes Kelemen ezredes jelentése Vay királyi biztoshoz. Átvette a Nagyenyeden állomásozó erők feletti parancsnokságot, és beszámol a tapasztalatairól

Nagyenyed, 1848. november 4.

Nagyméltóságú Báró Királyi Biztos Úr!

Tisztelt rendelete következtében a N. Enyedi parantsnokságát mai napon át-vévén – nem mulatám el azoknak a haditörvénycikkeket kihirdetve a szükséges rendelkezéseket megtenni. -

Itteni hadi erők meglehetősen felszerelt, 2000 főből áll – a lelkesedés egyáltalában nagy – miért is jó kimenetelt remélhetni.

Szoros kötelességemnek esmérve az előfordulandó eseményeket Nagyméltóságodnak rögtön följelenteni. Nagy tisztelettel vagyok

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgálója
Mikes Kelemen
őrnagy

Nagy Enyed November 4ikén 1848.

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 2036.

10.

Gr. Mikes Kelemen ezredes jelentése Vay királyi biztoshoz. Közli, hogy a kapott parancs értelmében Nagyenyedről Tordára vonult

Torda, 1848. november 9.

A 15-dik lovas ezred parantsnokságátul

Nagyméltóságú Kormánybiztos Úr

A nagyméltóságú kormánybiztos úrnak f .sz. 1994-ik szám alatt november 7 dikéről költ rendelete következtében e mai nap a parantsnokságom alatt lévő egész sereggel ide Tordára megérkeztem, további rendelését bevárandó. – Ami Enyed városa megmentését illeti, arra főispán báró Kemény István minden rendelkezéseket megtett.

Tordán, 9-ik N. 3 órakor reg. 1848.

Mikes Kelemen
Ezredes

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 2040.

11.

Gr. Mikes Kelemen ezredes jelentése Vay királyi biztoshoz. Lövegeket kér a tordai tábor részére

Torda, 1848. november 9.

Ezredes Mikes

Nagyméltóságú Báró Királyi Biztos Úr!

Az itteni környülmények szükségessé tészik Vezér-őrnagy Báró Baldácci Úrnak mentől előbbi Thordára való átküldetését, - továbbá 2 hat, és 1 három fontos rendes tüzérekkel ellátott álgyúknak ide való átszállítását – mely alázatos jelentésem s kérésem sikerét elvárva vagyok nagy tisztelettel.

alázatos szolgája
Mikes Kelemen
Ezredes

Thorda, 9-ik november 1848.

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 2061.

12.

Gr. Mikes Kelemen ezredes levele Vay királyi biztoshoz

Kolozsvár, 1848. november 16.

Mátyás király lovas ezred kormányától

Királyi biztos báró Vay Miklós Őnagyméltóságának

Ezredemhez közelebbről kineveztetett őrnagy Pálfinak mellékelt kérelmét Nagyméltóságodnak azon hozzáadással vagyok bátor felmutatni, miszerént tekintetbe vévén az abban felhozott körülményeket, a szorgalmazott előlegezést az ajánlott feltétel mellett megadatni méltóztassék. Kolozsvártt november 16kán 848.

Mikes
ezredes

Lelőhely: MNL OL H.113. 1848: 2240. Mellette Pálffy Domokos őrnagy november 10-én kelt kérelme.

13.

Gr. Mikes Kelemen ezredes rendelete Houchard József²⁰⁴ nemzetőr őrnagyhoz

Szamosújvár, 1849. december 29.

A Mátyás huszárezred főparancsnokától
Houchard József Kolozs megyei alsó kerületi nemzetőr parancsnoknak

Szamosújvár, december 29^{én} 1848.

Ezennel rendelem őrnagy úrnak, hogy az alsó kerületbe létező nemzetőrököt összeszedje és az országos törvények²⁰⁵ szerint újból alakítsa, - nekem létszámát minél előbb ide adja- mind ezekhez százados Kiss segédkezet nyújtani köteles. –

Mikes ezredes

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: Hadtörténelmi Levéltár. Budapest. Mikrofilmgyűjtemény. Erdélyi teljhatalmú országos biztosok. (A továbbiakban: HL Csány-lt). 13. d. 1849: 100.

14.

Egykorú sajtóközlemény gr. Mikes Kelemen ezredes hősi haláláról

Erdély is megadta már adóját a nemzeti szabadság kivívásának! Erdélyben is hullottak már vértanúi a haza függetlenségi harcának! A történelem évkönyveiben fényes betűkkel, az utódok keblében a hálaérzet kegyeletével lesznek felírva mindazon jelesek, kik édes hazánk szent ügyének védelmében hősi halált szenvedének. Illyen gr. Mikes Kelemen Mátyás-husár ezredes is, ki Szeben alatt, a csatasíkon veszté el úgy a hazának, mint övének becses életét.

²⁰⁴ Houchard József (1802–1883) kolozsi bányaanyag, nemzetőr őrnagy. (Bona, 2000. 390.)

²⁰⁵ 1848. évi XXII. törvénycikk.

A nemzet kormánya nem késett volna eddig is a közelismerésnek, a nyilvános részvétnek és bánatos sajnálkozásnak pár szavait mondani el a dicsőült felett: azonban ezen lépéstől visszatartá azon kiméletérzete, mellyel a dicsőn elhullottnak özvegye iránt lenni kötelességének tartá. Most azonban, miután a gr. Mikes Kelemen elhalása által, a hazát ért csapást a szerető nő is tudja, a nemzet kormánya nem tud méltóbb necrologot adni, mintha az ősz tábornok Bem által az elhunyt özvegyéhez intézett levelet közléteszi.

15.

József Bem vezérőrnagy levele Mikó Rozália grófnőhöz

Vízakna, Szeben alatt 29. jan.

Tisztelt Grófné! A közcsapás, mely nagyságod nagyon becsült férjének, gr. Mikes Kelemen Mátyás-huszár ezredesnek, Szeben falai alatt, a becsület vérmezején egy ágyúgolyó által okozott halálával mindnyájunkat ért, kötelességemmé teszi a részvétnek néhány szavait intézni nagyságodhoz.

Magasztos öneláldozás a haza szent ügye iránt, a leglovagiasabb bátorság, kiváló szerénység s magán életének ép oly szende mint kellemes vonásai azon tulajdonok, melyek nagyságod férjét megkülönböztették, s őt mindennek, ki csak meg is közelítette, kedvessé tették. Elég volt őt ismerni, hogy becsültessék és szerettessek.

Ily előnyök mellett bírta ő legnagyobb becsülésemet, legőszintébb barátságomat. Gyönyörrel néztem elibe azon kitűnő szolgálatoknak, melyeket tőle a haza méltán várhatott. Benne szemléltem azon férfiút, kire Erdély ügyeinek vezérletét bíztam volna, ha kötelességem másfelé szólít volt, s épen azon ponton voltam, hogy tábornokká leendő kineveztetését kérjem.

De fájdalom! Reményeinket egy ágyúgolyó örökre megsemmisítette s gyászba borította kebleinket. Engedje nagyságod, hogy bánatát megosztva, szívem fájdalmát egy kissé enyhíthessem.

Nagyságodnak még maradt vigasztalása, a dicső név, melyet férjétől öröklött, s melyhez mind az csatolva van, mi egy férfiú emlékét e földön tiszteltté teszi; de nekünk, barátainak, csodálóinak semmi, de semmi vigaszt nem hagyott a sors.

Fogadja nagyságod a részvét ezen pár őszinte szavai mellett legmélyebb tiszteletemnek kijelentését.

Bem tábornok
erdélyi hadseregek fővezére.

Megjelent: *Közlöny*. 30. sz. 1849. február 16.

Közli: *KLÖM XIV.* 460–461.

16.

Özvegy gr. Mikes Kelemenné, született gr. Mikó Róza kérelme az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Hősi halált halt férje után – tekintettel arra, hogy a család birtokait a román felkelők feldúlták – nyugdíj megállapítását kéri

Debrecen, 1849. február 25.

Tisztelt Országos Honvédelmi Bizottmány!

Ösmerem e hazának számtalan szükségeit nem folyamodnám a tisztelt honvédelmi bizottmányhoz kéresemmel, ha arra valódi szükség nem kényszerítne.

Az oláhok minden jószágaimat felprédáltak és most is kezeik közt vannak, de ha kezeimhez is jönnek azok, évekig jövedelmet nem remélhetek. Kolozsvárt midőn oda az ellenség bévonult, az én lakomat egészen feldúlták. Szegény, később a csata terin elesett férjemre azért bosszankodván, hogy megfeszített erővel, élte kockáztatásával is vívott szabadságunk mellett.

Kérem a tisztelt honvédelmi bizottmányt méltóztat a fennetbieket tekintetbe vévén, számomra, ki férjembe minden istápotomat elvesztettem, nyugdíjt rendelni, vagy ha ez most még lehetetlen lenne, úrbéri kárpótlás címe alatt nékem egy bizonyos summát előlegezni.

Özvegy Mikes Kelemenné
Mikó Rozália

Debretzen 25ik Február 1849.

17.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány átirata a hadügyminisztériumhoz.
Intézkednek gr. Mikó Róza nyugdíjának folyósítására*

Debrecen, 1849. február 26.

A honvédelmi bizottmány

Debreczen, február 26/849.

Ezennel megkerestetik a minisztérium szíveskedjék úgy intézkedni, hogy született Mikó Rozália asszonyságnak, kinek férje gr. Mikes Kelemen huszár ezredes a Szeben körüli csatában hősileg elvérzett – a rendes ezredesi nyugdíj, férje elesési napjától számítva, kiszolgáltassék.

Lelőhely: MNL OL H.2. 2570:1849.

18.

Németh László háromszéki kormánybiztos levele Csány László teljhatalmú országos biztoshoz

Sepsiszentgyörgy, 1849. április 11.

Németh László háromszéki k.[ormány] biztostól

Csány László teljhatalmú országos biztos úrnak

Sepsi Sz[en]t György april[is] 11^{én} [1]849.

Beke Samu a Mikes grófok háromszéki praefectusa, gróf Mikó Rosától a Szeben alatt elesett Mátyás lovag ezredes néhai Mikes Kelemen özvegyétől oly utasítást kapott, hogy az itteni jószágainak jövedelmét a háromszéki kormánybiztosnak adja át. – s a grófnőnek ezt kihozandja.

Ennélfogva én az írt praefectustól 2660 az-az kétezer hatszázhatvan pengőfórintokat átvettem. – Méltóztat ezt a teljhatalmú országos biztos úr Debrecenbe a tisztelt grófnőnek utalványoztatni, - hogy a már eljár helyen kivehesse.

E pénzből fedezni fogom – miként szóval is vala szerencsém mondani – a Hentévali béke alkalmával kicserélt lovak árát – sőt több más az ezred körül fölmerülő országos költségeket – úgy szintén főélelmi biztos Demeter Józsefnek is az élelem szükségekre előlegezek. –

Egyéb aránt az álladalom számára bevásárlandó gabonára is – minthogy itt már több ezer köblöt felajánlottak – méltóztat pénzt küldeni – ha egyenesen ide nem is – Gál ezredeshez. –

Ha az Udvarhely felől tervezett posta vonal megnyílnék, a Háromszék és Erdővidékére esendő posta állomásokra – a következő egyéneket vagyok szerencsés ajánlani. – Maksára Bajkót, kinek kárlevele az országos biztos úrnál is van, Sepsi Sz[en]t Györgyre volt levél kihordó (?) Haurich helyére – ügyvéd Kovács Ferencet, Hídvégre Imreh Lázárt, Köpecre, mely Oklánd és Barót között középpont Sebestyén Samut. Ezen személyek – ép mint a főposta igazgatóság kívánja – tiszta jelleműek – s az említett hivatali képzettséggel bírnak. –

Sok nehézség van itt az oly birtokokkal – melyet úgynevezett curialisták bírnak – az ily curialasták között sokan táborba vannak – s mégis megesik, hogy hon is zaklatják őket. Én oly formálag intézkedtem – hogy az ingerültség kikérültesse, hogy még az országgyűlés által e tárgyban kinevezendő bizottmány a jószág illetőség kérdését el nem lássa – ki-ki maradjon ott, hol a 848^{iki} törvény hagyta. –

Az oláh országba menekült császári katonaság – aszerint vagyok értesülve, hogy Bukovina és Galícia felé vette útját – tehát, ha még meg is kísértik ide betörni, bizonyoson Urbannal egyesülve – vagy Beszterce, vagy osztán Magyarhonba próbálandják meg.

Németh László m. p.
k.[ormány] biztos

Magyar nyelvű tisztázat. Lelőhely: HL Csány-lt 16. d. 1849: 1795.

19.

Sajtótudósítások gr. Mikes Kelemen ezredes temetéséről

Brassó april 21. Folyó hó 16-kán vitetett a Szeben első ostromakor elesett gróf Mikes Kelemen dicsó honfi Zabolára, hol is illő szertartással a' családi sírboltba tétetett. Béke lebegjen hamvai felett! Míg a' történet a magyar nemzetről szóland, emléke élni fog a' hazafiak és a' szabadság barátinak szívében.

Megjelent: *Brassói Lap.* 3. sz. 1849. április 23. 12. jún. 25.

*

A dicsőség terén elhunyt bajnokunk gr. Mikes Kelemen tetemei f hó 16-án Zabolára vitetvén illő szertartással a családi sírboltba temették.

Megjelent: *Honvéd.* 103. sz. 1849. április 27.

Közli: *A nyomtatott szó hatalmával. Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc háromszéki eseményei a korabeli erdélyi magyar sajtóban.* Összeállította és az előszót írta: Demeter Lajos. Sepsiszentgyörgy, 2010. 49.

20.

Egykorú sajtótudósítás a Mikes-kriptánál tartott megemlékezésről

1888. január 21. Zabolá. Megható emlékűnnep folyt le f. hó 21-én Zabolán. A Rikánbelőli Honvédegylet ünnepelte meg gróf Mikes Kelemennek, a Nagyszombennél elesett Mátyás-huszár ezredesnek emlékét. A római katolikus templomban istentisztelet volt, melyen Csibi Tamás és Zamora Dániel plébánosok végezték a gyászszertartást. Majd Zomora Dániel tartott hatásos, hazafias szellemű beszédet, mely után a kézdivásárhelyi tanítók dalárdája énekelt összevágó szép dalokat. Innen gr. Mikes-család sírboltjához vonult az ünneplő közönség, hol Kovács István református lelkész tartott megható emlékbeszédet. Gyárfás Lajos

GRÓF MIKES KELEMEN (1820–1849)

a Rikánbelőli Honvédegylet nevében megkoszorúzta a sírboltot, s a közönség a Szózat eléneklése után ünnepélyes hangulatban oszlott szét.

Megjelent: *Székely Nemzet*. 1888. 15. sz. 1888. január 28. (Demeter Lajos szíves közlése)

